

Давр бизнинг
олдимизга қўяётган
талабларни билиш,
уларни чуқур англаш
учун, албатта,
замонавий билим зарур.

Ислом КАРИМОВ

ЁШ МУТАХАССИСЛАР — ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИГА

Бухоро вилояти Ромитан туманидаги қурилиш ва хизмат кўрсатиш касб-хунара коллежи иқтисодиёт тармоқларига замонавий билим ва касб кўникмасига эга ёш мутахассисларни тайёрлаб бераётган таълим масканларидан.

Айни пайтда коллежда 956 ўқувчи умумқурилиш ишлари устаси, пайвандлаш ишлари техниги, сув, газ таъминоти ва канализация тизимларини ўрнатиш, таъмирлаш ва ишлатиш устаси, телерадиоаппаратураларни таъмирловчи уста, тикув ва тикув трикотаж буюмларини ишлаб чиқариш техник-технологлари ҳамда миллий, этнографик ва бадиий либослар дизайнери каби йўналишларда тахсил олмоқда. Бу ерда ўқувчи-ёшларнинг ўзи танлаган соҳа бўйича малакали мутахассис бўлиб етишиши учун зарур шарт-шароит яратилган. Етарли ўқув ва амалиёт жиҳозлари билан таъминланган шинам хоналар, ахборот-ресурс маркази, компьютер хоналари, спорт зали ва майдонлари, теннис корти ўқувчилар ихтиёрида.

Суратда: Бухоро вилояти Ромитан туманидаги қурилиш ва хизмат кўрсатиш касб-хунара коллежи инглиз тили фани ўқитувчиси Нигора Раупова ўқувчилари билан машгулотда.

Тоҳир ИСТАТОВ (ЎЗА) олган сурат.

ПЕДАГОГ АДОЛАТИ

Таълим-тарбиянинг муҳим шарти
Хар кимнинг ички адолати бўлади, аниқроғи, бўлиши керак. Уни виждон ёки инсоф деб ҳам атайдилар. Ўқитувчининг ички адолати-чи? Эл боласининг таълим-тарбияси, бугунги, эртаси, ҳар қандай катта ҳарфларга, кенг қалбларга сиғмайдиган ВАТАН равнақи, ХАЛҚ тақдири унинг қўлида эканини англамоғи, ҳар бир ўқувчи сиймосида миллат қиёфасини чицаётганини юрак-юрагидан ҳис қилмоғидир!

3-бет

ЎҚУВЧИНГИЗ БИЛАН ҚАНДАЙ ИШЛАЯПСИЗ?

Ўғил ойи опа кўп йиллик меҳнат фаолиятида шунга амин бўлдики, болалар билан касб танлаш тўғрисида индивидуал ва жамоавий суҳбатлар, турли касб эгалари билан учрашувлар, касб-хунара коллежларига саёхатлар ўқувчининг касбга қизиқишини уйғотишда ва тўғри танлашда муҳим аҳамиятга эга.

5-бет

ИЗЛАНУВЧАН МУАЛЛИМА

Пойтахтимизнинг Яккасарой туманидаги 144-мактабда фаол, изланувчан ва иходкор ўқитувчилар кўпчилиги ташкил этади. Бошланғич синф муаллимаси, «Шухрат» медали соҳибаси Машрабхон Умарова ҳам ана шундай педагоглардан бири. Унинг «Ўқитувчи ёрдами», «Бошланғич таълим — билимлар пойдевори», «Иш тажрибасидан намуналар» методик тавсиялари туман ва шаҳар миқёсида омалаштирилган. «Йилнинг энг яхши фан ўқитувчиси — 2010» кўрик-танловининг республика босқичида 1-ўринни эгаллаган.

— Машрабхон Умарова доимо изланиб, билимини бойитиб боради, — дейди мактаб директори Н.Хусанбоева. — Болаларни ўз фарзандидек яхши кўради. «Дарсада ўқувчиларнинг озгача нутқини ўстириб, иқтидорини ривожлантириш» мавзусидаги дарс ишланмаси республика миқёсида ҳам омалаштирилган.

Суратда: Машрабхон Умарова ўқувчилар билан.

Бурхон РИЗОКУЛОВ олган сурат.

Munosabat

ЮКСАК ЭЪТИРОФ КАТТА МАРРАЛАР САРИ ЧОРАЛАЙДИ

Бугун жадал ривожланиб бораётган мамлакатимизда қай бир соҳани олманг, қўлга киритилаётган ютуқ ва муваффақиятлар барчанинг ҳавасини тартади. Албатта, бундай юксак натижаларга аввало, Президентимиз томонидан аниқ белгилаб берилган янги жамият қуришнинг босқичма-босқич ва тадрижий ривожланиш принципи асосланган иқтисодий ва сиёсий ислохотларнинг «ўзбек модели» — ўз тараққиёт йўлимиздан оғишмай илдамлаётганимиз, халқимизнинг фидокорона меҳнати, юқори интеллектуал салоҳияти, сиёсий-ижтимоий фаоллиги эвазига эришилмоқда. Шунинг билан бирга жаҳон миқёсидаги рақобатга бардош бера оладиган, мамлакатимизнинг илмий-техник, ижтимоий-иқтисодий ва маданий ривожланишига муносиб ҳисса қўшишга қодир, юксак маънавий-ахлоқий сифатларга эга бўлган ёш, етуқ мутахассисларга тараққиётнинг бардавомлигини, юртимизнинг келажак истиқболини таъминлайдиган асосий куч сифатида қаралмоқда.

Мустақиллик йилларида «Таълим тўғрисида»ги қонун, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури, узлуксиз таълим тизими таркибидagi барча таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, ўқув-методик таъминотини мазмунан янгилаш ҳамда ўқитувчи-педагоглар касбий билим ва маҳоратини юксалтириш, моддий манфаатдорлигини оширишга қаратилган бир қатор давлат дастурлари қабул қилинди. Ушбу дастурларнинг муваффақиятли амалга оширилиши натижасида барча таълим муассасаларида бугунги кун талабидан келиб чиққан ҳолда таълим-тарбия жараёнларини ташкил этиш, ёшларимизга янгича услубда, кенг имкониятларга эга бўлган ўқув-техника воситалари ёрдамида сифатли билим бериш учун етарли шарт-шароитлар яратилди.

Албатта, ёш авлоднинг жамиятдан ўз муносиб ўрнини эгаллашида ўқитувчи ва мураббийлар, домларнинг, барча таълим соҳаси фидоиларининг ҳиссаси беқийс. Бундан 17 йил олдин мамлакатимизда давлатимиз раҳбари ташаббуси билан

Ўқитувчи ва мураббийлар кун таъсис этилгани ва Юртбойларнинг ҳар йили устозларни кутлаб байрам табригини йўллаши таълим тизимида фаолият олиб бораётган ҳар бир профессор-ўқитувчилар, мураббийларнинг кўнглини тоғдай кўтаради.

Бу йилги табрикда ҳам «Биз сиз, азизлар — мактаб, лицей ва коллежларда, олий ўқув юртларида, умуман, таълим соҳасида меҳнат қилаётган юз минглаб ўқитувчи ва мураббийлар, домлар тимсолида эл-юртимизнинг келажаги, ҳаёт-мамотини ҳал қилувчи таълим ва тарбия соҳасига бамисоли жон бағишлаётган кудратли кучни кўрамини ва юксак баҳолаймиз», дея камтарона меҳнатимизнинг юксак эътирофи этилгани ҳар биримизни бениҳоя хурсанд қилди. Шу баробарида олдимизда турган энг муҳим вазифаларни яна бир бор ҳаёлимиздан ўтказиб, уларни оғишмай амалга оширишимиз учун бизни сергаклантирди.

(Давоми 2-бетда.)

ЮКСАК ЭЪТИРОФ КАТТА МАРРАЛАР САРИ ЧОРЛАЙДИ

(Давоми. Боши 1-бетда.)

Дарҳақиқат, Президентимиз таъкидлаганидек, ҳанузгача давом этаётган глобал молиявий-иқтисодий инқироздан биринчи навбатда инсон капиталини, таълим ва илм-фан соҳасини ҳозирги замон тараққиётининг ҳал қилувчи кучи сифатида кўраётган, уларнинг ривож учун катта маблағ ажратаётган ва кенг имконият очиб бераётган давлатгина янада кучли бўлиб чиқишини дунёдаги етакчи олимлар ва экспертлар башорат қилмоқда. Шу маънода табрикда мамлакатимизда олий ўқув юрларининг моддий-техник базасини янада мустаҳкамлаш, юксак малакали мутахассис ва кадрлар тайёрлаш сифатини ошириш мақсадида уларнинг фаолиятини такомиллаштириш эҳтиёжини ҳаётнинг ўзи тақозо этаётганига алоҳида урғу берилган.

Президентимизнинг 2011 йил 20 майдаги «Олий таълим муассасаларининг моддий-техник

базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори айнан шу каби масалаларни ҳал этишга қаратилгани билан бекиёс аҳамиятга эга. Ушбу қарорга мувофиқ, 2011—2016 йилларда олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини модернизациялаш ва мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш бўйича ишлаб чиқилган дастур тизимини ривожлантиришда дастуриламал бўлиб хизмат қилмоқда. Қарор асосида Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги ҳузуридаги Олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини ривожлантириш фонди ташкил этилиб, ҳар йили давлат бюджетидан айна шу йўналишларга катта ҳажмдаги маблағлар йўналтирилмоқда.

Айтиш жоизки, бу йил фонд ҳисобидан объектларни

қурилиш-таъмирлаш ҳамда жиҳозлаш ишлари учун ажратилган моддий маблағ ҳажми ўтган йилга қиёслаганда 2,5 баробарга ортган.

Шунинг баробарида кўпгина олий таълим муассасаларининг ўқув бинолари, спорт иншоотлари, талабалар турар жойларини қуриш, реконструкция қилини таъмирлаш ишлари босқичма-босқич олиб боришда. Биргина жорий йилда амалга оширилган Инвестиция дастурида 46та объектда қурилиш, реконструкция қилиш ва тўлиқ таъмирлаш ишларини олиб бориш режалаштирилган.

Олий таълим муассасаларига қаратилаётган эътибор бежиз эмас. Негаки, келгусида мамлакатнинг ҳар бир соҳасини юксалтириш масъулиятини зиммасига оладиган ёш кадрлар айнан мана шу илм масканларида тайёрланади. Бунинг учун олий таълим муассасаларида ишларнинг самарадорлиги ҳақида объектив тасаввурга эга бўлиш зарур. Айни шу мақсадда амалга оширилиши зарур

бўлган вазифалар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2013 йил 14 августда қабул қилинган «Республика олий таълим муассасаларининг рейтингини баҳолаш бўйича ишчи комиссиясини тузиш тўғрисида»ги фармойишида аниқ белгилаб берилди. Унинг ижросини таъминлаш натижасида таълимни бошқарувчи ташкилотлар, олий таълим муассасасининг ўзи, шунингдек, иш берувчи ва, ниҳоят, абитуриент ва ота-оналар учун олий ўқув юрти фаолияти самарадорлигига ҳаққоний баҳо бериш имконини берувчи тизим яратилади. Бу назарий ва амалий нуктаи назардан рағбатлантириш, балки уларнинг нуфузи ва ҳурмат-эътиборини оширишга қаратилгани билан аҳамиятли бўлиб, кучимизга янада куч, ғайратимизга янада ғайрат қўшмоқда.

Олий таълим соҳасидаги амалга оширилаётган кенг

қўламли ислохотлар йўлидаги янги бир амалий қадам сифатида таърифланган тўғридан-тўғри фан доктори унвонини олиш бўйича диссертация ёклаш тизимига ўтилгани, эски, икки босқичли тизимдан фарқли ўларок, илмий тадқиқотлар сифатини, уларнинг илмий ва амалий аҳамиятини оширишга, ёшларнинг ижодий ҳамда интеллектуал салоҳиятини юзага чиқариш учун кенг имкониятларни яратди.

Бу каби ислохотлар мамлакатимизда кадрлар тайёрлаш тизимини янги сифат босқичига кўтариш, билми даргоҳларида фидокорона меҳнат қилаётган педагогларни нафақат моддий ва маънавий нуктаи назардан рағбатлантириш, балки уларнинг нуфузи ва ҳурмат-эътиборини оширишга қаратилгани билан аҳамиятли бўлиб, кучимизга янада куч, ғайратимизга янада ғайрат қўшмоқда.

Зоир ШАМСИЕВ,
техника фанлари
доктори, профессор

Мамлакатимизда алоқа ва ахборотлаштириш соҳасини ривожлантириш, замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, жаҳон ахборот маконига интеграциялаш борасида кенг қўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Qaror va ijro

КУТУБХОНА ФОНДИ — ЭЛЕКТРОН ШАКЛДА

Президентимиз Ислам Каримовнинг 2012 йил 21 мартдаги «Замонавий ахборот-коммуникация технологияларини янада жорий этиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори мазкур йўналишдаги ишларни такомиллаштиришда муҳим дастуриламал бўлмоқда.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур номидаги Андижон вилоят ахборот-кутубхона маркази ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш, китобхонларга қулай шарт-шароит яратиш борасида муайян ютуқларга эришмоқда. Аҳолининг ахборотга бўлган қизиқишини ошириш, ахборот олиш имкониятларини кенгайтириш, фойдаланувчиларга турли қулайликлар яратиш мақсадида иш жараёнига замонавий ахборот-коммуникация

технологиялари босқичма-босқич жорий этилмоқда. Айни пайтда 508 минг нусхадан иборат китоб фондига эга марказ 25 минг нафарга яқин китобхонга хизмат кўрсатади.

— Марказнинг бешта секторидидаги барча иш жараёнлари 36 компьютер орқали автоматлаштирилган ягона тизимга уланган, — дейди марказ директори Гулнорахон Исмомова. — Ziyonet интернет тармовидан фойдаланиш йўлга қўйилган. Электрон маълумотлар фойдаланувчиларга тез ва сифатли тақдим этилиши учун электрон базани кучайтириш ва такомиллаштиришга ҳам алоҳида эътибор қаратмоқдамиз.

Жорий йилнинг дастлабки олти ойида марказга ташриф буюрганларнинг 2 минг 564 нафари интернетдан фойдаланган ҳолда ахборот олган, 24

минг 766 нусхадаги адабиёт фойдаланувчиларга электрон шаклда тақдим этилган. Жорий йилнинг январь ойидан бошлаб библиография бўлимида фойдаланувчиларга ўзларини қизиқтирган мавзуларда масофадан туриб «online» тизимидида ахборот олиш хизмати ҳам йўлга қўйилди. Ахборот технологиялари бўлимида «Электрон кутубхона» деб номланган ички қидирув тизими яратилгани фойдаланувчилар учун катта қулайлик яратди.

Марказда 147 минг 593 нусхадан иборат 113 минг 890 номдаги адабиётнинг электрон каталоги яратилди. Айни кунларда 3 минг 727 нусхадаги напшнинг электрон шаклдаги тўлиқ матнини яратиш устида иш олиб борилмоқда.

Ф.УБАЙДУЛЛАЕВ,
ЎЗА муҳбири

ҚИЗИҚАРЛИ МАШҒУЛОТЛАР

Президентимизнинг «Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори ижросини таъминлаш мақсадида барча умумтаълим мактабларида самарали иш олиб борилмоқда. Жумладан, пойтахтимизнинг Шайхонтоҳур туманидаги 316-мактабда ҳам 1-синф ўқувчиларига чет тиллари пухта ўргатиб борилмоқда. Малакали фан ўқитувчилари томонидан дарслар ўйин тарзида, интерфаол усуллардан фойдаланган ҳолда ўтилмоқда.

— Бу йил 1-синфга қабул қилинган 82 нафар ўқувчи 2та синфда инглиз тилини ўрганмоқда, — дейди мактаб директори Мавлуда Умарова. — Махсус инглиз тили хоналари керакли жиҳозлар билан таъминланди. Ахборот-коммуникация воситалари ёрдамида ўтилаётган машғулотлар ҳажми ўғил-қизларнинг чет тилларни ўрганишига бўлган

иштиёқини оширмоқда.

Суратларда:
мактабнинг
инглиз тили
фани
ўқитувчиси
Саодат Раҳимова
1-синф
ларга дарс
ўтмоқда.

Б.РИЗОКУЛОВ
олган суратлар.

Dolzarb mavzu

Устоз! Чекиз маъно ифодалайди бу сўз. Унинг замирида улугворлик, ҳурмат-эҳтиром, меҳр-шафқат, беминнат меҳнату заҳмат, жўмартлик мужассам. Баралла айтиш мумкинки, дунёда нимаики эзгу тушунча, эзгу маъно бўлса, аини сўз қатида жодир. Сувсиз тириклик йўқ. Устозларсиз-да ер юзи маънан қовжираб қоларди. Буюклигингиз қошида бир умр таъзим-тавозедамиз, азиз муаллим!..

Устозлар эса олинганда юзларда миннатдорлик ифодаси балқийди, сўзларда ташаккур, кўзларда секинчи тўлиб-тошади. Ўқитувчи-мураббийлардан гина қилган, нолиганлар ҳам топилади гоҳо. Сабабини сўрасангиз, кўпинча шикоятчининг ўзи айбдор чиқади, устозидан ноўрин ўпкалайди. Бироқ кўз юмиб бўлмайдики, айрим ҳолларда муаммо педагогнинг ўқувчи билан тўғри муносабат ўрната олмаганига ҳам бориб тақалади. Ўқувчида салбий таассурот, тақдирда нохуш асорат қолдирадиган шундай омиллардан бири — педагогнинг бола ҳақ-хуқуқини билиб-билмай поймол қилиши, адолат ўрната олмашига ҳидир. Педагог адолати кўпроқ болаларга бирдай эътиборли бўлиш, машғулотларда барча ўқувчи иштирокини таъминлаш ва баҳолашда кўринади.

ПЕДАГОГ АДОЛАТИ

таълим-тарбиянинг муҳим шарти

Хар кимнинг ички адолати бўлади, аниқроғи, бўлиши керак. Уни виждон ёки инсоф деб ҳам атайдилар. Ўқитувчининг ички адолати-чи? Эл боласининг таълим-тарбияси, бугуни, эртаси, ҳар қандай катта ҳарфларга, кенг қалбларга сизгайдиган ВАТАН равнақи, ХАЛҚ тақдирини унинг қўлида эканини англамоғи, ҳар бир ўқувчи сиймосида миллият қиёфасини чицаётганини юрак-юрагидан ҳис қилмоғидир! У ўз масъулиятини теран англаб, мажбуриятини чин дилдан барқарар оқибати қандай бўлиши ҳаммага аён...

«Мен ёмон бола эканман...»

Бир ўқитувчимиз бор эди. Ўқув йили бошида ким неча баҳо олса, деярли йил охиригача шу баҳо билан ўқирди. Устознинг наздида «5»га арзийдиган бола доим шунақа ҳақли, «4»лик ўқувчининг эса боши «4»дан чиқмасди. Муаллиминининг одати ҳаммага маълум эди. Яхши ўқувчи аълочилиқка интилимас, яхшиликча қилиб кетаверар, аълочилардан баъзилари «5»лик билимини йўқотмасди-да, аскар муғом-бирлар «яхши» бола бўлиб «аъло»га ўқиб юриварди(к).

Айрим устозлар қариндошларига ён босиши ҳақида ҳам гап урарди. Яна бир педагогнинг эшитганим, синфда ҳамма бирдай тартиббузарлик қилса ҳам, энг биринчи ва энг оғир танбехни қариндошларига «илинаркан». Бу одатини синфда ҳам баралла айтиб, гўёки шу орқали адолатлилиги, ҳақўйлигини кўрсатмоқчи бўларкан...

Умуман, педагоглар феъл-атвори, тафаккур-тушунчаси, касбий ёндашувига кўра ўқувчиға муносабати, хусусан, баҳолаш мезонлари турлича. Бу ҳақда мутахассислар фикри қандай?

— Инсоннинг руҳий эҳтиёлларидан бири ҳамият томонидан тан олинши, эътироф этилиши истагидир, — дейди психологлар фанлари номзоди, доцент Шоира Дўстмухамедова. — Бу, айниқса, болалик ва кексалиқда аққол кўзга ташланади. Ўрта ёш вақиларида эса ўз кучи, меҳнати ва лаёқати билан атрофдагилар эътиборини тортиш, тан олинши имконияти кенг. Болалар ва кексаларда бу талаб етарли даражада қондирилмагач, инжиқлик, қайсарлик тарзида юзага чиқади. Бола ўз меҳнати, баҳарган топириқларига баҳо — эътибор кутади. Баҳонинг адолатли ёки ақсича бўлиши унинг руҳиятига, албатта, таъсир этади. Масалан, бошлангич синф ўқувчиси ўз билимига қўйилган бални шахсиятига берилган баҳодек қабул қилади. Устозин: «Вазифани ёмон бажарибсан», деса, «Мен ёмон бола эканман, устозим мени ёмон кўраркан», деган хулосага келиши ҳеч гап эмас. «Яхши бажарибсан,

чиroyли ёзибсан, баракалла!..» деган эътирофини туйиш болаки руҳлантиради, ўқитувчиға ва ўқишға муносабатини ижобийлаштиради. Шундай экан, шахс эмас, фаолият баҳоланаётганини ўқувчиға тушунириш зарур. «Ўзинг яхши боласан, фақат мана бу ишни бекор қилибсан-да...» дея унга тўғри йўлни кўрсатиш педагог маҳоратидан дарак. Яна бир гап, айримлар ўқувчи хатосини тўғрилаш мақсадида тенгдошининг ишини намуна қилиб кўрсатади. Ваҳоланки, ҳамма боланинг имкониятлари, қобилият ва лаёқати баробар эмас. Бу вазиятда ўқувчиға ўзининг қониқарли бажарган ишларини андоза қилиш фойдалироқ. Мисол учун, хушқўл эзадиган болаға дафтаридан бирон гап ёки сўзини бўлса ҳам кўрсатиб: «Қара, чиroyли ёзиш қўлингдан келадик-ку», деб тушунириш ўқувчида ўзига ишонч уйғотади. Эътиборни ҳис қилган ўқувчи, гарчи тенгдошларидан паст балл олаётган бўлса ҳам, «Ўқитувчим адолатсизлик қилмапти, бошқаларни мендан ортиқ кўради», деган хаёлга бормайди.

Айримлар болаға нисбатан юзаки фикрда бўлади. Ака-опалари яхши таассурот қолдиргани ёки хулқ-атвори ёққан боис ука-синглисига ҳам балл қўшиб юбориш, аксинча, хулқ-атвори ёқтирмаси, боланинг жавобига нисбатан пастроқ баҳо қўйиш ҳоллари учрайди. Натижада ўқувчи онгига «Устоз фалончини яхши кўради, ота-онасини ҳам. Мени негадир хушламайди, ўчакшиб қолди», деган фикр ўрнашади ва устозга, фанга, ўқишға муносабати сўнади (сўндирилади).

Демак, муаллим ўз баҳолаш мезонлари, услубини таҳлил қилиб олиши керак. Қандай жавоб учун неча балл олиш ўқувчиға маълум бўлса, яна ҳам яхши. Баҳолашнинг ўз функциялари, таълим олишға, тарбиялашға, шахсини ривожлантиришға йўналтириш каби вазифалари бор. Баҳо қўйиш жараёнида «Ўқувчининг қайси жиҳатини ривожлантирмоқчиман, қандай тарбия бермоқчиман, қандай билимни юзага келтириш учун мотив уйғотмоқчиман», деган мақсадлар ҳисобга олинса, натижага эришилади. Хеч бир ўғил-қўз ўзига қўйилган паст баҳога рози бўлмайди. Шу боис ўзини ўзига баҳолаш методидан фойдаланиш ўқувчилар қалбиде адолат ҳиссини пайдо қилади. Масалан, ўқувчиға: «Мана жавобинг, ҳўш, неча қўйя?» дейилса, «2-3»га лойиқ жавоб берган бола «4» ёки «5»га даъво қилишдан уялади. Бу ўзига тўғри баҳо бериш, ўзини англаш имконини ҳам тўғридади. Ўзини ўзи таҳлил қила билиш эса қамолга етаётган шахсининг асосий белгиларидандир. Ота-она ва ўқитувчи таълим-тарбияда бўлса аҳамият қаратиши зарур.

Муносабатларда мўтадиллик

Баҳолашдаги ҳолислик кўпроқ таълимий мақсадға хизмат қилса, ўқувчилар билан мулоқот чоғидаги адолатлилик тарбияға бевосита таъсир этади. Шундай экан, устоз-шогирд муносабатларидаги яна бир нозик жиҳат: ўқитувчининг ҳаммага тенг нигоҳ билан қараши, муносабатларидаги мўтадилликдир. Албатта, атрофдагилар билан муносабатда мувозанат сақлаш осон эмас. Ўқитувчи ҳам одам, асабийлашади, ғазабланади, чарчайди, хафа ёки хурсанд бўлади. Аммо педагогнинг бошқалардан фарқи, алоҳида масъулият шундаки, ҳар қандай вазиятда ҳам энг мақбул қарорни қабул қилиш, тўғри йўл тутиш бора-сида таълим берадиган, тўғри яшашни ўргатадиган шахсдир. Ҳаёт муво-

ридан унумли фойдаланиш учун ўқитувчидан психодиагностик билим талаб этилади.

Хар кимнинг ҳовучига яраша...

Ҳаётда деҳқон ҳам керак, чорвадор ҳам, учувчио ҳисобчиға, олиму ҳунармандға, хуллас, ҳар бир касб эгасига бирдай эҳтиёж бор. Шу боисдир, ҳамманинг иқтидори ҳар хил.

— Баъзан дарсда имкониятларини эътиборга олмасдан, барча болаға бир хил талаб қўямиз. Бўш ўзлаштирувчи ўқувчиларға танбех беравериби, мактабдан безирамиз. Аслида асосий сабаблардан бири уларнинг қизиқиш ва иқтидори фарқли эканини етарли англаб етмаслигимизда, — дейди Қарши шаҳридаги 1-иҳтисослаштирилган давлат умумтаълим мактаб-интернатининг инглиз тили фани ўқитувчиси Хусан Яллаев. — Фанимизни ўзлаштиролмаётган бўлса, таъна-дашном ёки бепарволигимиз билан ўқувчини умидсизлантирмай, қимда қандай истеъдод борлигини аниқлаб, уни ривожлантиришға кўмаклашиш, йўл кўрсатишимиз керак. Бўш ўзлаштирувчи ўқувчини ҳам ўз ҳолиға ташлаб қўймасдан, билим савиясини кўтариш учун имкониятиға яраша вазифалар қўяшимиз лозим. Айтайлик, болаларни уч тоифаға ажратиш мумкин: иқтидорли, ўртача ва бўш ўзлаштирувчи. Хар бирининг салоҳиятиға мувофиқ топириқлар берилса, педагогик адолатнинг асосий талабларидан бири — ўқувчиларни дарсға тўлиқ қамраб олишға эришамиз. Баъзан фаол ўқувчи бор эътиборимизни бериб, бошқаларни бироқ унутиб қўямиз. Бу уларға салбий таъсир этиши тайин. Унда ўзига нисбатан ишонсизлик уйғонади. Кейинчалик бундай бола ҳар хил бўлмағур одатларни ўрганади. Мисол учун, дарсдан қочиш, компьютерхоналарда турли ўйинлар билан вақтини зое қилиш, чекувчилик, безорилик каби иллатларға одатлана бошлайди.

Инсонларнинг талабу иқтидори, касбу кори турфа бўлса-да, ҳаётда барча бирдай амал қилиши лозим бўлган меъёрлар бор. Муаллимнинг фикрича, бу одоб-ахлоқ меъёрлари бўлиб, одамлар ўртасидаги барча муносабатларни мувозанатға солиб туради. Ўқитувчи ўз фанидан сўз ўқувчиларға фан сирларини чуқур ўргата олмаса-да, маънавий-ахлоқий жиҳатдан ижобий томонға ўзгаришға эришиши керак. Қатъий мақсадға эга, мустақил фикрли, Ватанини, халқини севадиган, юксак маънавиятли инсонларни тарбиялаб, ҳаётға йўллашға ҳар бир педагог бирдай масъул.

Меъёрни бузмайлик

Мақола аввалда ўқитувчидан шикоят қиладиган шогирдлар ҳақида гапирилганди. Болада устозға нисбатан норозии қайфият уйғониши кўпроқ педагог томонидан қўлланган жазо чораларига бориб тақалади. Педагогик адолат бузилганда қарчи қаттиқлик, одамларға ишонсизлик, совуққонлик, худбинлик, фанга, устозға, ўқишға муносабатининг бузилиши каби ҳолатлар келиб чиқиб хавфи мавжуд. Унутмайлик, қўпгина жиноятлар ё меҳр кўрмаган, ёки ортиқча эркалиятли юборилган болалардан, яъни тарбияда меъёр бузилишдан келиб чиқади. Демак, адолат педагогнинг ҳар бир ўқувчини билимли ва тарбияли қилиш мақсадини ўз олдига қўйишда, ана шу мақсадини юзага чиқариш услубида кўринади. Ўринсиз жазо ва танбех билан бола тарбиясини бузиб қўймаслик ҳамда ноўрин рағбат оқибатида худбинлик, манманлиқни келтириб чиқармаслик зарур. Ўқитувчининг ҳар бир хатти-ҳаракатида бола шахсига оид ижобий ҳислатларни ривожлантириш мақсади юқори туриши лозим.

Yangiliklarda yurt nafasi

Тошкентда қайта тикланадиган энергия манбалари-ридан фойдаланишни ривожлантириш соҳасидаги ил-гор тажрибаларни алмашиш бўйича Марказий Осиё минтақавий семинари бошланди.

Тадбир Ўзбекистон Республикаси Табиати муҳфазас қилиш давлат қўмитаси, Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилотининг (ЕХТ) мамлакатимиздаги лойиҳалари мувофиқлаштирувчисининг офиси, Марказий Осиё қайта тикланадиган энергия манбалари минтақавий маркази ва Марказий Осиё минтақавий экология маркази томонидан ташкил қилинди. Икки кунлик семинарда Олий Мажлис Сенати аъзолари ва Қонунчилик палатаси депутатлари, қатор вазирлик, идора, жамоат ва халқаро ташкилотлар, хорижий давлатлар элчихоналари вакиллари, Ўзбекистон, Европа, Марказий Осиё мамлакатларидан олимлар ва мутахассислар иштирок этмоқда.

Семинар кун тартибига қайта тикланадиган энергия манбалари-ни ривожлантиришга қўмаклашувчи қонунчилик базасини мустахкамлаш, аҳоли пунктларини автоном (тизимлаштирилмаган) электр энергияси билан таъминлаш, қайта тикланадиган энергия манбалари қурilmаларини стандартлаштириш ва сертификатлаш билан боғлиқ масалалар киритилган. Иштирокчилар қайта тикланадиган энергия манбалари, қуёш ва шамол энергетикаси технологиялари соҳасида минтақавий ҳамкорликни ривожлантириш истиқболларини ҳам муҳокама этди.

Семинар якунида Марказий Осиёда қайта тикланадиган энергетика соҳасидаги ишлар ва бу борадаги минтақавий ҳамкорлик-ни янада кучайтиришга доир тавсиялар қабул қилинади.

Қашқадарё вилояти кўзи оғизлар махсус ахборот-ресурс марказида “Қасбим — фахрим менинг” кўрик-танлови бўлиб ўтди.

Тадбирда кўзи оғизлар ва бошқа имконияти чекланган фуқароларга хизмат кўрсатувчи кутубхоналар ходимлари иштирок этди. Вилоят маданият ва спорт ишлари бошқармаси, “Қамолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати вилоят кенгаши, вилоят ахборот-кутубхона маркази, вилоят кўзи оғизлар жамияти ҳамкорлигида ташкил этилган танловда гузорлик Санам Қомилова ғолиб бўлди. Қамаш туманидан Бобомурод Бозоров ва Нишон туманидан Элбек Боллиев кейинги ўринларни эгаллади.

— Танлов менда чўқур таассурот қолдирди, — дейди Санам Қомилова. — Бу ерда билим ва кўникмаларимизни синовдан ўтказиш баробарида, ўзаро тажриба алмашдик. Биз каби имконияти чекланган фуқароларнинг жамиятда ўз ўрнини топишимиз, ижтимоий фаол бўлишимиз учун давлатимиз раҳбари томонидан кўрсатилган эътибор ва ғамхўрликдан миннатдоримиз.

Тошкент шаҳридаги эшитишда нуқсонли бор болалар учун 101-махсус мактаб-интернатда “Ўзбекистон ижтимоий масъулиятли фуқаролари форуми” нодавлат нотижорат ташкилоти томонидан БМТнинг Тараққиёт дастури ва бошқа ҳамкор ташкилотлар билан биргаликда “Моҳир ҳунарманд” ижтимоий мактаб лойиҳаси иш бошлади.

“Моҳир ҳунарманд” ижтимоий мактаби лойиҳасидан кўзланган асосий мақсад 12 ёшдан 18 ёшгача бўлган ўқувчиларга касбий таълим кўникмаларини эгаллашга ақиндан қўмаклашишдан иборат. Лойиҳа доирасида ташкил этилган тўғрақарак тўқувчилик, қўлчилик, бадий-безакли буюмлар тайёрлашга йўналтирилган.

— Билим масканимизда 218 нафар ўқувчи тахсил олади, — дейди 101-махсус мактаб-интернат директорининг ўринбосари Мавлуда Саримқова. — Бу ерда умумтаълим фанлари, махсус даволаш-коррекция машғулотлар билан бирга ўқувчиларнинг касб-га оид қизиқишини эрта аниқлаш, уларда илк меҳнат кўникмасини шакллантириш, таълимнинг кейинги босқичи билан ўлиқ қамраб олишга алоҳида эътибор қаратилаётди.

“Соғлом авлод учун” халқаро хайрия жамғармасининг пойтахтимиздаги тиббий-ижтимоий марказида Юқори Чирчик туманида жойлашган “Ариран” пансионати қариялари чуқурлаштирилган тиббий текширувдан ўтказилди.

Президентимиз Ислон Каримовнинг 2011 йил 30 майда қабул қилинган “2011—2015 йилларда ёлғиз кексалар, пенсионер ва ногиронларни ижтимоий ҳимоя қилишни янада кучайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори асосида бу йўналишда тизимли ишлар амалга оширилмоқда.

Мазкур йўналишда белгиланган вазифаларни ҳаётга татбиқ этишда “Соғлом авлод учун” халқаро хайрия жамғармаси ҳам фаол иштирок этмоқда. Жамғарманинг жойлардаги тиббий-ижтимоий патронаж бригадалари маҳалалар ва қишлоқларда бўлиб, аҳолини чуқурлаштирилган тиббий кўриқдан ўтказмоқда. Жорий йилнинг ўтган даврида бу йўналишдаги тадбирларда ўттиз олти мингдан кўпроқ оила қамраб олинди, бир юз етмиш беш мингдан зиёд аҳоли тиббий кўриқдан ўтказилди. Уларнинг ўн икки мингга яқини нуронийлардир. Ёши улун инсонларга замонавий тиббий технологиялар ёрдамида диагностика ёрдами кўрсатиш баробарида хайрия ёрдами сифатида дори-дармонлар, санитария-гигиена воситалари, кийим-кечак, озиқ-овқат маҳсулотлари тарқатилди.

ЎЗА ва махсус мухбирларимиз йўллаган материаллар асосида тайёрланди.

Нострификация масалаларига бағишланди

Олий таълимни чет элда тамомлаб қайтган ёш мутахассис юртимизда ўз меҳнат фаолиятини қандай бошлайди? Аввало, ундан дипломини нострификациядан ўтказиш талаб этилади. Ушбу вазифа эса «Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат тест маркази тўғрисида»ги низомига мувофиқ ДТМ томонидан амалга оширилади.

Ўзбекистон Миллий матбуот марказида бўлиб ўтган «Хорижий давлатларда таълим олганлик тўғрисидаги ҳужжатларни нострификациялаш бўйича эксперт комиссияси фаолиятини такомиллаштириш ҳамда олий таълим муассасаларига 2013—2014 ўқув йили учун ўтказилган тест натижалари яқунлари» мавзусидаги матбуот анжуманида Давлат тест маркази томонидан олиб борилаётган ишлар хусусида журналистларга батафсил маълумот берилди.

Давлат тест марказида хо-

рижий давлатларда таълим олганлик тўғрисидаги ҳужжатларни нострификациялаш бўйича малакали мутахассислардан иборат 5 йўналиш — «Хуқуқшунослик», «Соғлиқни сақлаш ва ижтимоий таъминот», «Иқтисодиёт», «Ўқитувчилар тайёрлаш ва педагогик фанлар» ва «Қишлоқ ҳўқалиги, муҳандислик, ишлов бериш ва қурилиш тармоқлари» соҳалари бўйича эксперт комиссиялари тузилган. Шу кунга қадар тушган 23 мингдан ортиқ фуқароларнинг мурожаати тегишли тартибда ижобий ҳал

этилди. Галдаги вазифа эса ушбу комиссия фаолиятини янада такомиллаштиришга қаратилмоқда.

Тадбирда сўзга чиққан Давлат тест маркази директори Баҳром Исмоилов 2013—2014 ўқув йили учун ўтказилган тест натижалари таҳлили ҳақида сўз юритди. Адолат ме-зонига айланган ушбу синов материаллари бу йил абитуриентларни мантиқий фикрлашга ундайдиган саволлар билан бойитилди. Шунингдек, жорий йилдаги рақам ва кўрсаткичлар ёшлар ўртасида таълимни узлуксиз давом эттириш, олий маълумотли бўлишга интилишининг кучайиб бораётганини яққол намоён этгани алоҳида таъкидланди.

Аброр УМАРКУЛОВ,
«Maʼrifat» мухбири

Талабалар ташаббуси

Бухоро вилояти Шофиркон туманидаги 4-умумтаълим мактабида ЎзДЖТУ ҳамда Гёте институти билан ҳамкорликда негис тили ва адабиётини ўрганишга бағишланган лойиҳа амалга оширилди.

Президентимизнинг «Чет тилларни ўрганиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори ижросини таъминлаш мақсадида ташкил этилган тадбир ташаббускори университет талаба-ёшларидир. Уч кун давом этган тадбирда бошланғич синф ўқитувчиларининг дарслари қузатилди. Болажонлар учун қизиқарли ўйинлар ўтказилди. Юқори синфлар учун эса махсус тренинглари олиб борилди. Мактаб ахборот-ресурс марказида ўзбек ва немис адабиётига бағишланган

бурчаклар ташкил этилиб, Гёте институти томонидан тақдим этилган китоблар намойиш қилинди. Мактабнинг истеъдодли ўғил-қизларининг миллий ҳамда немис адабиёти намуналари асосидаги чиқишлари ҳам ўқувчиларда катта таассурот уйғотди.

Jarayon

«Энг яхши китобхон», «Энг яхши шеърхон», «Ёш таржимон» танлови ғолиблари диплом ва эсдалик совғалари билан тақдирланди. 1-синф ўқувчиси Рустамжон Равшанов, 5-синф ўқувчиси Сабина Маҳмудова каби танлов ғолиблари хорижий тилини ўрганишга қизиқиш ва интилишлари билан тенгдошларига ўрнатилди.

Бехруз АБАЗОВ,
Оттабек НУРУЛЛАЕВ,
ЎЗДЖТУ талабалари

“Ёшлар чекишга қарши”

“Қамолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати марказий кенгашида “Ёшлар чекишга қарши” мавзусида матбуот ажумани бўлиб ўтди. Олий Мажлис Қонунчилик палатаси, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш жамиятлари федерацияси вакиллари ҳамда ОАВ ходимлари иштирокидаги тадбирда октябрь-декабрь ойларида ўтказилиши кўзда тутилган “Ёшлар чекишга қарши” лойиҳаси ҳақида сўз борди.

Tadbir

— Мамлакатимиз ёшлари орасида тамакига ружу қўйиш даражаси бошқа мамлакатлар аҳолисига нисбатан анча кам. Аммо муаммонинг бартараф этгандан кўра олдини олган маъқул. 2012 йил 6 апрелида “Алкоголь ва тамаки маҳсулот-

лари тарқалиши ва истеъмол қилинишини чеклаш тўғрисида”ги қонуннинг қабул қилинган ҳам бежиз эмас, — деди тадбирда сўзга чиққан “Қамолот” ЁИХ марказий кенгаши

раисининг биринчи ўринбосари Феруза Муҳаммадқонова. — Ўтган йили чекишга қарши “Виждонли сотувчи” акцияси, ёшлар фестивали ўтказилди. Октябр-ноябр ойларида ўтказилаётган тадбирларда мактаб, касб-ҳунар коллежлари ва академик лицей, олий таълим муассасаларида “Тенгдош — тенгдошга” шиори остида тренинг, тамаки ва алкоголь маҳсулотлари билан савдо қилинадиган дўкон ва бозорларда “20+” йўналишида тарғибот ишлари олиб борилди.

Моҳичеҳра ЛАТИПОВА

Устозларга бағишланган кўргазма

Тошкент Фотосуратлар уйида расом Рихсибой Аюповнинг “Устозларга таъзим” деб номланган шахсий кўргазмаси ташкил этилди.

Отанининг Эски Лабзакдаги ёшлар уйига олиб бориб расом Павел Шестоков олдида “Устоз отангдай улуғ, болам”, деб айтганлари ҳалигача қулоқларим остида жаранглайди, — дейди Рихсибой Аюпов. — Устозларим менга санъат сирларини пухта ўргатди. Бунинг учун уларга минг бор таъзим айласам ҳам кам.

Расом асарларида юртимиз табииати-

нинг ёрқин манзаралари ҳамда қадимий шаҳарларимиз Самарқанд, Бухоро, Хивадаги меъморий ёдгорликлар юксак маҳорат ила акс эттирилган.

Картиналарнинг аксарияти манзара жанрида ишланган бўлиб, турли фасларга хос ранглار жилланган. Мўйқалам соҳиб табият гўзаллигини турфа рангларда акс эттиради. Ҳар бир суратнинг мусиқаси борга ўхшайди: қуёшнинг заррин нурлари кўриниб, даракларнинг майин шитирлаши, жилгадан оқаётган сувнинг товуши эшитиладиган гўё.

Одина КУЛМУРОВОВА

Тараққиёт пойдевори

Юнусобод туманида туман ҳокимлиги, Маънавият-тарғибот маркази туман бўлими, Тошкент шаҳар адлия бошқармаси, туман бандликка қўмаклашиш ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш маркази, Савдо-

саноат палатаси, “Қамолот” ЁИХ туман кенгаши билан ҳамкорликда “Барқамол авлод — Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори” мавзусида тадбир ўтказилди.

Тадбир доирасида битирувчилар бандлигини таъмин-

лашга қаратилган «Меҳнат ярмаркаси» ҳам ташкил этилди. Миллий менталитетимизга турли зарарли оқимларга қарши курашиш ғоссини ўзида акс эттирган «Укубат» фильми намойиш қилинди.

Маърифат ТЕМУРЗОДА

— Энг яхши психолог кимлигини билмоқчимисиз? — саволимизга савол билан мурожаат қилди Данғара тумани ХТМФМТТЗБ мудири Уткиржон Тўрғунов. — Бу, шубҳасиз, Ўғилой Кўзиева.

Данғара туманидаги 28-умумтаълим мактаби вилоятдаги энг намунали таълим-тарбия масканларидан бири саналади. Мактаб педагогик жамоаси эришаётган ютуқларда Ўғилойнинг муносиб ҳиссаси бор. Ўқитувчилар, ўқувчилар ва ота-оналарнинг барчаси ундан миннатдор.

Қўқон давлат педагогика институтининг педагогика-психология факультетидаги таҳсил Ўғилойни шишоятли фаолиятга ҳозирлаган эди. Мактабгача таълим муассасасида кечган 14 йил назариядан амалиёт сари дадил етаклади. Мактабда амали-

Kasbga yo'naltirish

дир» мавзусидаги акция ҳам яхши самара бермоқда. Бу сингари тадбирлар ўқувчилар фаоллигини ошириш билан бирга, касб танлаш борасида қатъий қарорга қелишлариغا кўмаклашмоқда. Бундай тадбирларни амалиётчи психологнинг иштирокисиз тасаввур этиб бўлмайди.

Тажрибали психолог дарс таҳлили жараёнида ҳам ўқувчилар қизиқишларини, имкониятларини аниқлашга ҳаракат қилади. Мана, 6-синфдан Дилнавоз Обиджонов, Мубина Исломова, Шерзод Валижоновнинг ўқишлари аъло экан. 7-синф ўқувчиси Муштарий Зокирова, 8-синф ўқувчиси Дурдона Мелизияева инглиз тилига жуда қизиқаркан, талаффузлари ҳам чакки эмас. 9-синф ўқувчиси Абдулҳақ Аминжонов барча фанлардан аъло ўқишга интилади, одоби ҳавас қилгудек.

Психолог индивидуал суҳбатда уларнинг қайси касбни танлаётгани билан қизиқади. Зарур топса, маслаҳат беради.

Иқтидорли болалар билан суҳбат устозлар учун ҳам мароқли. 6-синф ўқувчилари Гулжаҳон Саминжонов ва Нилуфар Эркинжонованинг шеър машқ қилишдан у аллақачон хабардор. Уларнинг шеърларини тинглар экан, мактовни ҳам, айни пайтда жуда кўп ўқиш кераклигини айтишни ҳам унутмайди. Яна шеърли китоблар инъом этиб, бу истеъдодларни астойдил қўллаб-қувватлашни истайди.

— 9-синф ўқувчиси Дурдона Вахобова келажакда rassom бўлмоқчи, — дейди Ўғилой мамнуқчи билан. — 7-синф ўқувчиси Акбарали Бакиров эса қўшиқ кўйлашни ёқтиради. Уларнинг санъат йўлини дадил танлашларида ўз сўзлари муҳимлигини на ота-она, на устозлар бир зум ҳам унутмаслиги керак.

Оиладаги тарбиявий муҳитнинг боланинг ижтимоий-психологик ҳулқиға таъсири ким инкор эта олади? Шу боис ота-оналар билан амалиётчи-психолог суҳбати ҳамиша мароқли кечади. Ота-оналар ўз фарзандлари ҳақида ўзларидек қайғураётган инсонга меҳр тўла кўзлари билан боқадилар.

— Мактабимизда тарбияси оғир болалар йўқ, — дейди мутахассис. — Лекин эътибордан четда қолса, шундайлар пайдо бўлиши мумкин. Ота-она ҳам, ўқитувчилар ҳам болаларга меҳр кўрсата олишлари керак. Уларнинг ўзига ишончини мустаҳкамлаш лозим. Бу психологиянинг бош шартидир. Ҳа, бола учун энг муҳими — меҳр! Бунга ҳеч қачон унутмаслик зарур!

Маъмур Йўлдошев

Фаргона вилояти

ЎҚУВЧИНИНГ БИЛАН ҚАНДАЙ ИШЛАЯПСИЗ?

ётчи-психолог сифатида иш бошлаганига ҳам 15 йил тўлди. Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтириш, истеъдодини рўёбга чиқариш, ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш унинг асосий мақсади ва ташвишига айланиб улгурди. Ҳикоямиз қаҳрамони бугунги кунда тумандаги мактаблар амалиётчи-психологларининг етакчиси сифатида ҳам самарали фаолият юритаётти.

— Болаларга бутун меҳримни бермасам, ўқитувчиларга маслаҳат ва ота-оналар билан самимий суҳбатдош бўлмасам бир кун ҳам ишлай олмасдим, — дейди Ўғилой самимият билан. — Шу кунгача нимагаки эришсан бўлсам, барчаси касбимга ва болаларга муҳаббатим туфайлидир.

Мактаб ўқувчиларини касб-хунарга йўналтириш амалиётчи психолог фаолиятининг негизини ташкил қилади. Ў.Кўзиева бу ишга босқичма-босқич, ўқувчиларнинг ёш хусусиятини ҳисобга олган ҳолда ёндашиш кераклигини таъкидлайди. Бошланғич синфда касблар алифбоси, 5–7-синфларда касблар оламига саёхат, 8–9-синфларда касбий ахборот йўналишларида иш олиб бориш, ўқувчиларнинг тўғри касб танлашлариға кўмаклашади.

— Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 7 июндаги «Умумтаълим мактабларининг 9-синф битирувчиларини академик лицей ва касб-хунарга коллежларида ўқитиш билан қамраб олишни таъминлаш бўйича норматив-ҳуқуқий базани янада такомиллаштириш тўғрисида»ги қарори зиммамиздаги масъулиятни янада оширди, — дейди амалиётчи-психолог.

Ўқувчининг тўғри касб танлаши, аъло ўқиши унинг келажиги учун жуда муҳим. Бироқ бу масалада биз қандай ёрдам бера оламиз? Амалиётчи-психолог ана шу савол устида бот-бот ўйлайди. Англашиладики, ўқувчининг касб танлашида ота-она ҳам, ўқитувчилар ҳам кўмакка қодир. Бу қодирлик эса ҳамиша оддийгина эътибордан бошланади. Лекин бу қодирликни тўла намоён этиш учун эътиборнинг ўзи камлик қилади, тажриба ҳам керак. Ўғилой опа кўп йиллик меҳнат фаолиятида шунга амин бўлдики, болалар билан касб танлаш тўғрисида индивидуал ва жамоавий суҳбатлар, турли касб эгалари билан учрашувлар, касб-хунарга коллежлариға саёхатлар ўқувчининг касбга қизиқишини уйғотишда ва тўғри танлашида муҳим аҳамиятга эга.

Тадбиркор аёл Жамила Саидова билан учрашув ўқувчилар ёдидан ханузгача кўтарилгани йўқ. Ўшанда унинг ўз кишлоғида тикувчилик цехини ташкил этиш жараёни ҳақида батафсил ҳикоя қилиб берган эди. Айниқса 10 нафар хотин-қизни иш билан таъминлаганини ўқувчилар қувонч билан қабул қилган эди. Ҳозирда мактабни тугатиб, касб-хунарга коллежга ўқиган шу ўқувчиларнинг 3 нафари шу җеҳда фаолият кўрсатмоқда.

Ўтган йиллар мобайнида ўтказилган учрашувларда шифокорлар, фермерлар, банк ходимлари, компьютер мутахассислари ўқувчиларни касб-корларининг сир-асрорлари ҳақида мароқ билан сўзлашди.

— Мен ана шундай учрашувлардан бирида шифокор бўлишга қарор қилган эдим, — деб эслади мак-

табнинг собиқ ўқувчиси Зафаржон Қаюмов. — Ҳозир нейрохирург бўлиб ишлаяман.

— Ўқувчилик пайтимдаёқ банк соҳасида ишлашни ният қилиб қўйгандим, — дейди банк ходими Тоҳиржон Тиллабоев. — Бу соҳани танлашимга мактаб амалиётчи-психологининг бизга эътибори туртки бўлганди. Мен Ўғилой опадан бир умр миннатдорман.

Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришда амалиётчи-психологнинг сигналдан усуллари бугун ҳам амалда. Мактаб ўқувчиларининг тумандаги касб-хунарга коллежларга саёхати давом этмоқда. Иқтисод коллежи, санъат коллежи ва кишлоқ хўжалиги коллежидаги суҳбатлар ўқувчиларнинг тўғри касб танлашлари ва қайсидир коллежда ўқишни ихтиёр қилишида кўмаклашмоқда. Амалиётчи психолог ташаббуси билан мактабда ота-оналар университети ташкил этилган.

Маълумки, ўсмирлик даври мураккаброқ кечиши билан фарқлиб туради. Бу даврда физиологик ривожланиш жараёнида янги босқич бошланади, инсон характери шакллана бошлайди.

— Касбга йўналтириш борасида айрим ўқувчилар билан индивидуал суҳбатлашишга тўғри келади, — дейди тажрибали амалиётчи психолог. — Абдуқодир исми ўқувчимиз бор эди. Бўйи ўсмай қолгани учун юқори синфларда мактабга келишга уялди. Ота-онасиға, ўзига кўп тушунтирдим. Ҳали бўйинг ўсиб кетади, дедим. Унинг радиотехникага қизиқиши борлигини аниқладим. Фарғона шаҳридаги имконияти чекланган

болалар учун махсус касб-хунарга коллежида ўқисанг ўзинг истаган хунарни эгаллашсан, дедим. Ҳозир у шу коллежда ўқияпти. Ота-онаси ҳам, ўзи ҳам мендан миннатдор. Илгари серзарда бўлиб қолганди, баъзан ота-онасини жерқиб ҳам берарди. Ҳозир бутунлай ўзгариб, қувноқ йигитга айланган.

— Ирода деган ўқувчимиз бўларди, мусиқага жуда қизиқар ва тадбирларда рақс ижро этарди, — завқ билан сўзлашда давом этади устоз. — Шу қиз маслаҳатимиз билан санъат йўлини танлади ва айни кунларда Данғарадаги мусиқа мактабида рақсдан сабоқ бермоқда. Мубина Дадамирзаева эса кўпроқ расм чизишни ёқтирарди. Ҳозир Қўқон тасвирий ва амалий санъат коллежида таълим олаяпти. Шу ерда ўқисанг, истеъдодинг юзага чиқади, дедик ва у бугунги кунда касб танлашда энг яқин маслаҳатгўй бўлган ота-онасидан ҳам, устозларидан ҳам миннатдор.

Ўғилой Кўзиева ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришда ҳар бир болага яқка тартибда ёндашишни жуда зарур деб ҳисоблайди. Ўсмирнинг қизиқиши ва психологиясини аниқлашда барча воситаларни ишга солади. Масалан, «Мутахассислик — сенинг келажакинг» мавзусида кўргазма ташкил этиш яхши самара бериши аллақачон исботланган. Бундай кўргазмада ўқувчилар ўзлари қўлда тайёрлаган нарсалар ёки танлаган касбини ифодалаган расмлари билан иштирок этади ва энг фаол ўқувчилар рағбатлантирилади. «Тўғри танланган касб — оила фаровонлиги асоси-

TEST TOPSHIRIQLARI

fizika fanidan 6-sinfda birinchi chorakni yakunlash bo'yicha tavsiya etiladi

1. Demokritning modda tuzilishi haqidagi fikri qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

- A) Atomlar son va shakli jihatidan cheksizdir.
B) Atomlar to'xtovsiz va tartibsiz harakatda bo'ladi.
C) Atomlar orasida o'zaro ta'sir kuchlari mavjud.
D) Atomlar bo'linmaydigan va ko'zga ko'rinmaydigan zarrachalardir.

2. "Broun harakati" nima?

- A) Molekulalarning ilgarilanna harakati.
B) Qizigan havo molekulalarining yer sirtidan yuqoriga ko'tarilishi.

D) Bir modda molekulalarining ikkinchi modda molekulalari orasiga kirishuvi.

E) Molekulalarning to'xtovsiz va tartibsiz harakati.

3. Gapni to'ldiring. "Bir modda molekulalarining ikkinchi modda molekulalari orasiga kirishuviga ... deyiladi".

- A) broun harakati. B) diffuziya.
D) issiqlikdan kengayish. E) bug'lanish.

4. Quyidagi moddalardan qaysi birining molekulasida bitta atomdan tashkil topgan?

1. Suv. 2. Kislorod. 3. Vodorod.
4. Karbonat angidrid.

A) 1;2 B) 2;3 D) 3;4 E) hech qaysisi.

5. Gaz molekulasida qanday harakatda bo'ladi?

- A) Tartibsiz ilgarilanna. B) Aylanma.
D) Tebranma. E) Aylanma va ilgarilanna.

6. Sabzavotlarni tuzlash qaysi hodisaga asoslangan?

- A) Kimyoviy reaksiyaga. B) Bakteriyalar faoliyatiga.
D) Diffuziya hodisasiga. E) Erish hodisasiga.

7. 10 dm³ suv necha litrga teng?

- A) 10. B) 100. D) 1. E) 0,1.

8. "Jismlarning vaqt o'tishi bilan fazoda joylashgan o'rining boshqa jismlarga nisbatan o'zgarishiga ... deyiladi". Nuqtalar o'rni to'g'ri javobni qo'yning.

- A) trayektoriya. B) mexanik harakat.
D) bosib o'tilgan yo'l. E) tezlik.

9. 1500 gramm necha kilogrammga teng?

- A) 15. B) 1,5. D) 0,15. E) 150.

10. "Matiz" avtomobili joyidan qo'zg'alib, 10 sekundda 150 m yo'l bosib o'tdi. Uning o'rtacha tezligini toping (m/s).

- A) 15. B) 10. D) 30. E) 5.

11. Quyidagining tezligi 15 m/s, baliqnik 72 km/soat. Ularning tezliklarini solishtiring.

- A) Baliqnik 1,33 marta kichik.
B) Baliqnik 1,33 marta katta.
D) Quyidagining 4,8 marta kichik.
E) Tezliklari teng.

12. Kerosinning zichligi 0,8 g/sm³ ga teng. Uni kg/m³ larda ifodalang.

- A) 800. B) 8000. D) 80. E) 1800.

13. Abu Fath Abdurahmon al-Mansur al-Hozin kimning shogirdi bo'lgan?

- A) Beruniyning. B) Ibn Sinoning.

D) U. Chag'miniyning. E) Umar Xayyomning.

14. "Bir jismining ikkinchi jismga ta'siri tufayli tezlgi yoki shakli o'zgarishiga sabab bo'ladigan kattalik ... deb ataladi". Nuqtalar o'rni to'g'ri javobni qo'yning.

- A) massa. B) zichlik. D) kuch. E) tezlik.

15. Dinamometr yordamida qanday fizik kattalik o'lchanadi?

- A) Massa. B) Zichlik. D) Kuch. E) Tezlik.

16. Karbonat angidrid gazi molekulasida nechta uglerod atomi bor?

- A) 1. B) 2. D) 3.

E) Molekula tarkibida kislorod atomi yo'q.

17. "Modda xossasi saqlanib qoladigan eng kichik zarrachaga ... deyiladi". Nuqtalar o'rni to'g'ri javobni qo'yning.

- A) atom. B) molekula. D) gaz. E) yadro.

18. Berilgan formulalar orasidan jism zichligini hisoblash formulasini ko'rsating.

- A) $\rho = \frac{m}{V}$. B) $\rho = \frac{F}{S}$. D) $\rho = \frac{p}{g \cdot h}$. E) $\rho = \frac{p}{g \cdot V}$.

19. Gapni to'ldiring. "Moddiy nuqtaning biror vaqt oraliq'idagi harakati davomida fazoda qoldirgan izining uzunligi ... deb ataladi".

- A) mexanik harakat. B) trayektoriya.
D) bosib o'tilgan yo'l. E) ko'chish.

20. Modda massasining hajmiga nisbatan bilan aniqlanadigan kattalikka ... deyiladi. Nuqtalar o'rni to'g'ri javobni qo'yning.

- A) kuch. B) tezlik. D) zichlik.
E) solishtirma massa.

21. "Agar har qanday jism istalgan bir xil vaqt oraliq'ida bir xil yo'lni bosib o'tsa, uning harakati ... deyiladi".

- A) notekis harakat. B) tekis harakat.
D) aylana harakat. E) ilgarilanna harakat.

22. Jism shayinli tarozida tortilganda, bir pallasiga 100 g, 20 g, 500 mg va 20 mg qo'yilganda tosh og'ir keldi. 100 g, 20 g, 500 mg va 10 mg qo'yilganda jism og'ir keldi. Jismining massasi qancha deb olinsa to'g'riroq bo'ladi?

- A) 120,502 g. B) 120,501 g.
D) 120,5015 g. E) aniqlab bo'lmaydi.

23. Jism massasi ekvatorda prujinal tarozida o'lchangan 10 kg ni ko'rsatdi. Qutbda o'lchansa, natija qanday bo'ladi?

- A) Ortadi. B) Kamayadi.
D) O'zgarmaydi. E) Javob jism turiga bog'liq.

24. Xalqaro birliklar tizimida massa birligi sifatida nima qabul qilingan?

- A) kg. B) g. D) mg. E) t.

25. Shayinli tarozida odam turibdi. Agar odam o'tirib-tursa tarozining ko'rsatishi qanday o'zgaradi?

- A) O'tirayotganda odami bor palla yuqoriga ko'tariladi, turayotganda pastga tushadi.
B) O'tirayotganda odami bor palla pastga tushadi, turayotganda yuqoriga ko'tariladi.

D) Tarozi muvozanati har ikkala holda o'zgarmaydi.

E) O'tirayotganda o'zgarmaydi, turayotganda pastga tushadi.

26. Sezgir tarozining o'ng pallasida ingichka cho'p vertikal o'rnatilgan. Yuqori uchida o'rgimchak turibdi. Chap pallasiga toshlar qo'yilib, muvozanatga keltirilgan. Agar o'rgimchak tekis harakat qilib cho'p bo'ylab tusha boshlarsa, tarozining muvozanati buziladimi?

- A) Buziladi, o'ng tomon og'ir keladi.
B) Buziladi, chap tomon og'ir keladi.
D) Buzilmaydi.

E) Javob o'rgimchak va palla massalari nisbatiga bog'liq.

27. Nima sababdan tarozi toshlarini qo'l bilan ushlab pallasga qo'yish mumkin emas?

- A) Toshlar qo'l'dagi yog' yopishib massasi o'zgarib qolishi mumkin.
B) Gigiyenik nuqtayi nazardan mumkin emas.
D) Texnika xavfsizligi qoidalariga ko'ra mumkin emas.

E) Qo'l bilan qo'yilganda tarozi muvozanati ko'proq buzilishi mumkin.

28. Jism massasi o'lchangan 200 g, 50 g, 10 g, 1 g, 200 mg, 100 mg, 50 mg bo'ldi. Jism massasini o'ndan bir aniqlikda yaxlitlab ko'rsating.

- A) 52613,5. B) 526135. D) 5261,3.
E) 526,1.

29. Qattiq jism harorati ikki barobar oshirildi. Bunda massasi qanday o'zgaradi?

- A) Ikki marta oshadi. B) Ikki marta kamayadi.
D) O'zgarmaydi. E) Javob jism turiga bog'liq.

30. Molekula va atomlarning massalarini qanday aniqlash mumkin?

- A) Elektron tarozi bilan.
B) Mexanik tarozi bilan.
D) Hech qanday tarozi bilan o'lchab bo'lmaydi.

E) Faqat qattiq jismlarnikini o'lchash mumkin.

31. Dinamometr 400 g yuk osilganda 5 mm ga uzaydi. Qanday massali yuk osilganda 16 mm ga uzayadi?

- A) 2,56 kg. B) 1,28 kg. D) 1200 g. E) 1600.

32. Uchta (1,2,3) dinamometr parallel ulanib shtativga osildi. Dinamometrlarning oxiri birlashtirilib, og'irligi 3 N jism osilsa, ularning ko'rsatishi qanday bo'ladi?

- A) Har birining ko'rsatishi 1 N ga teng bo'ladi.
B) Har birining ko'rsatishi 3 N ga teng bo'ladi.
D) 1, 3-dinamometr ko'rsatishi 2 N, 2-dinamometrni 1 ga teng bo'ladi.

E) Javob dinamometrlarga qo'yilgan prujinalarga bog'liq.

Narziqu TURDIYEV, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan xalq ta'limi xodimi

(Davomi bor.)

МУАММОЛИ ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Ўқувчининг ижодий тафаккурини ривожлантириб, билимларидан реал вазиятларда фойдалана олиш лаёқатини оширади

Шиддаткор замон ҳар бир соҳа ҳодимидан тинимсиз изланишни, янгиликлардан боҳабар бўлиб боришни талаб қилмоқда. Таълим тизимидagi ислохотлар ҳам педагоглар зиммасига улкан масъулият юкляпти. Чунки таълим нафақат мутахассис тайёрлаш воситаси, балки жамиятнинг умумий интеллектуал, технологик ва маданий даражасини оширадиган, инновациялар ва тараққиётга бўлган иштирокини қўллаб-қувватлайдиган муҳим омилдир. Колаверса, ўқувчи-ёшларнинг келажақда жамиятнинг фаол аъзосига айланишида ҳам катта роль ўйнайди.

Баркамол шахсини тарбиялашда нафақат таълим мазмуни, балки қўлланиладиган ўқитиш технологиялари ҳам муҳим. Дарс машғулотлари шундай ташкил этилиши керакки, ўқитувчи ва ўқувчилар ўз интеллектуал, жисмоний, маънавий имкониятларини ўқув ва амалий муаммоларни ечиш учун доим синовдан ўтказиб боссин. Бу аснода эгаланган қўникма ва малакалар эса ёшлар зарур сифатларнинг шаклланишига замин ҳозирлайди. Таълим технологияларини танлашда ўқувчиларнинг

ижодий фаоллиги, ташаббускорлигини оширишни ҳисобга олган ҳолда, мавзу юзасидан муаммони ҳал этиш, мустақил ишлашга йўналтириш асосий мақсад қилиб қўйилиши лозим. Мавзулар бўйича баҳс-мунозара уюштириш, машғулотларда ребус, кроссворд, чайнвордлардан фойдаланиш ҳам ижобий натижани қафолатлайди. Айниқса, муаммоли ўқитиш технологиялари самарали ҳисобланади.

Муаммоли ўқитиш услубий жиҳатдан муаммоли вазият, муаммоли баён, муаммонинг ечимидан иборатдир.

Инсон тафаккури муаммоли вазиятлардан чиқши, масалани тўғри қўя билиш ва уни ечишдек ноёб қобилиятга эга бўлгани сабабли илмий-техникавий ихтиролар яратилган. Демак, педагогик тафаккурни шу мақсадга йўналтириш, яъни таълим жараёнига муаммоли ўқитишни жорий этиш тайёр билимларни ўзлаштиришдан аста-секин мустақил, фаол билиш фаолиятига ўтиш имкониятини беради.

Муаммоли ўқитишнинг асосида "Тафаккур қилиш муаммоли вазиятдан бошланади", деган ғоя ётади. Билиш

фаолиятининг кетма-кетлиги, масалани ечиш йўллари излаш ва топшиш каби босқичлардан ўтиши ўқувчида ижодий тафаккурни ривожлантиради.

Бунинг учун ўқувчилар:

- зарур билимларни мустақил эгалаб, муаммоларни ечишда маҳорат билан қўллаши;
- ахборотлар билан саводли ишлаши (маълум масалани тадқиқ қилиш учун зарур фактлар йиғиш, уларни таҳлил этиш, гипотезаларни тақлиф қилиш, қонинчларни, янги муаммоларни аниқлаш ва ечиш);
- олинган билимларнинг қаерда ва қандай қўлланилиши аниқ билиши ва қўлай олиши;
- мустақил танқидий фикрлаши, қийинчиликларни кўра билиши ва бар-тараф этишнинг оптимал йўллари излаши;
- ижодий фикрлаш, янги ғоялар яратиш қобилиятига эга бўлиши;
- турли ижтимоий гуруҳларда қириш-пириш бўлиши, биргаликда ишлашни билиши ёки ноқулай вазиятлардан чиқа олиши;
- маънавияти, интеллекти ва мада-

ний салоҳияти устида мустақил ишлаш талаб этилади.

Муаммоли ўқитиш концепциясида муаммоли вазиятнинг биринчи шarti ҳал этилиши лозим бўлган зидликни қўришдан иборат.

Анъанавий ўқитишда асосий диққат ўқитувчи фаолиятига қаратилган бўлса, муаммоли ўқитишда эътибор таълим олувчиларга йўналтирилади. Бунда билим-тайёр шаклда узатилмайди, балки илмий тадқиқотга ўхшаб, ўқув фаолияти жараёнида эгаланнади.

Илгор технологиянинг мақсади таълим олувчиларни муаммоларни кўриш ва ҳал этишга ўргатишдан иборат бўлиб, бу фақат фикрлаш фаолияти жараёнида амалга оширилади.

Тадқиқий, эвристик, муаммоли вазиятлар яратиш кабилар технологиянинг ўқитиш усуллари ҳисобланади. Бунда таълим олувчиларга ностандарт масалаларни тузиш, шакллантирилмаган савол бериш, амалий кузатувлари асосида мустақил умумлаштириш, йўриқномалардан фойдаланмасдан бирор объект моҳиятини баён этиш, олинган натижаларни қўллаш чегарасини ва даражасини, ҳодисанинг намоён бўлиш механизмини аниқлаш, "бир лаҳзада" топшиш каби топшириқларни бериш мумкин.

Муаммоли ўқитиш технологияси ўқувчининг таълим мазмуни билан ўзаро фаол боғланишини ташкил этади. Ижодий қобилиятни шакллантириш ва ривожлантиришга хизмат қилиб, бўлғуси мутахассис кадрларнинг ўз билимларидан реал вазиятларда фойдалана билиш лаёқатини оширади.

М. ЖУМАНИЁЗОВА, педагогика фанлари номзоди, доцент

нафар кичкинтойларга таълим-тарбия бермоқда. «Болажон» дастурида белгиланган талаб ва тавсиялар, халқ оғзаки ижоди намуналаридан кенг фойдаланган ҳолда сабоқ берилиши тарбияланувчиларнинг мактаб таълимига тайёрланишида муҳим аҳамият касб этмоқда.

Муассаса биносининг том қисмини капитал таъмирлаш учун ўтган йили маҳаллий бюджетдан 10 млн. сўм, жорий йил эса кир ювиш хонаси, ёзги павильон ва иситиш тизимини капитал

ҲАР БИР БОЛА ТАҚДИРИ ЭЪТИБОРДА

Инклюзив таълим ногирон болаларнинг ривожланишидаги нуқсон ёки камчиликлардан қатъи назар, эҳтиёжини қондириш, ижтимоий ҳаётга мослаштириш мақсадида умумтаълим тизимига тўлиқ қўшилишини ифодаловчи таълим тизимидир. Имконияти чекланган болаларнинг умумтаълим муассасаларига қамраб олиниши жаҳон миқёсида «инклюзив» ёки «интеграцион» таълим тушунчалари билан изоҳланади.

Андижон шаҳридаги 31-умумтаълим мактабида инклюзив таълимни жорий этиш юзасидан катта тажриба тўпланган бўлиб, бу ерда 9 нафар имконияти чекланган бола соғлом тенгдошлари қаторида билим эгаллаб, мустақил ҳаётга тайёрланмоқда.

— 2004 йилдан буён шу даргоҳда меҳнат қилиб келаяпман, — дейди бошланғич таълим ўқитувчиси Мамлакатхон Валиева. — Бу давр мобайнида турли даражадаги ногирон болаларнинг соғлом дўстлари қаторида таълим олишини таъминлашга эришдик. Инклюзив таълимни меҳр улашувчи дастур дегим келади.

Дарҳақиқат, инклюзив таълимни жорий қилишда барча амаллар меҳр билан олиб борилмоғи лозим. Ана шундагина кўзланган мақсадга эришилади. Мамлакатхон Валиева илк ўқувчиси Лутфулло Ҳабибуллаевни яхши эслайди. Лутфулло 8 ёшга кирса-да, заиф эшитиши ва нутқи ривожланмагани туфайли мактабга жалб этилмаган экан. Мактаб раҳбарияти билан келишган ҳолда 1-синфга қабул қилинди. Муаллима синфдаги 30 ўқувчи билан Лутфуллога топшириқларни ўзлаштириш учун кўмаклашишга келишиб олди. Йиллар давомида Лутфуллонинг саломатлиги яхшиланди, эшитиш қобилияти, нутқи ривожланди. У мактабнинг 9-синфини аъло баҳоларга тамомлаб, Андижон алоқа касб-хунар коллежига ўқишга кирди. Коллежнинг компьютер оператори мутахассислигини тамомлаган Лутфулло айти пайтда ўз касби бўйича ишламоқда.

Мактаб ҳаётинан бундай мисолларни кўлаб келтириш мумкин. Инклюзив таълим соҳасига ҳисса қўшаётган муаллимларнинг тажриба ва маҳорати боис, саломатлигида нуқсон бора болалар ўз оиласи, дўстлари ва жамиятга керакли эканини ҳис қилмоқдалар.

— Ўқитувчиларимиз имконияти чекланган ва ривожланишида нуқсон бора болалар таълим-тарбияси-

ни соғлом тенгдошлари билан ўйғунликда олиб боришга интилоқда, — дейди директор Гулнорахон Қодирова. — Шу боис имконияти чекланган ўқувчиларнинг умумтаълим жараёни ва ижтимоий ҳаётдаги фаоллиги ошиб борапти.

Педагоглардан Мамлакат Валиева, Маъмура Абдусаломова, Наргиза Ҳамидова, Раъно Носирова, Лолаҳон Тўхтасинова, Хушрида Фафурова, Раъно Маъмурова ва Одина Мирзаева инклюзив таълим бўйича қўшимча тайёргарлик ва малака ошириш курсларида қатнашиб, ўқитишнинг ноанъанавий ва янги технологияларидан хабардор бўлиб боришмоқда.

— Инклюзив таълимга жалб этилган 9 ўқувчи ва яқка тартибда ўқитилаётган 5 нафар имконияти чекланган бола доимий эътиборимизда, — дейди амалиётчи психолог Лолаҳон Тўхтасинова. — Мактабда ўқиш имкониятига эга ўқувчиларнинг ота-оналари ҳам байрам тадбирларига таклиф қилинади, хурсандчилигимиз уларсиз ўтмайди.

Кўпчилиكنинг қўллаб-қувватлаши, меҳри ва эътибори туфайли соғлигида нуқсон бўлган ўқувчилар тенгдошлари қатори ўз иқтидор ва қизиқишларини намойён этмоқдалар. 4-синф ўқувчиси Исфандиёр Раимов расм чизади. Уйда таълим олаётган 1-синф ўқувчиси Суҳайл Баҳромжонов кўшиқ куйлашни ёқтиради, 4-синф ўқувчиси Оятилло Саидиброҳимов шифокорликка қизиқади.

Инклюзив таълим мактаблари болаларнинг билим олиш ҳуқуқини ҳимоялайди, маънавий-руҳий ривожланишини таъминлайди. Бундай ёндашув орқали болалар бир-бирлари билан ўзаро хайрихоҳлик муҳитида мулоқот қилишади, ўқиш жараёнида ўзларининг турли эҳтиёжларга эга индивидум эканликларини англайдилар.

Ориф СИДДИКОВ,
«Ma'rifat» мухбири

ГУЛЛАРГА БУРКАНГАН МАСКАН

Ободлик кўнгилни чароғон этади. Айниқса, таълим муассасасида озодалик, саришталик ҳукм сурса, тилга самимийлик, дилга эса эзгулик инади.

Самарқанд туманидаги 17-мактабга таълим муассасаси жамоаси ҳам ана шундай муҳитни юзага келтиришни мақсад қилган. Боғча ҳовлисини айланаркансиз, бу ердаги ободликдан, кўламазорлаштиришдан баҳри дилингиз очилади.

— Озодалик кўнгилга нурафшонлик олиб келади, — дейди мудира Ҳабиба Акрамова. — Шу боис болажонларга сифатли таълим-тарбия бериш билан бирга ҳудудимизнинг ободончилигига ҳам алоҳида эътибор қаратганмиз. Муассасамиз

ҳудудига 56 туп меваги, 132 туп манзарали даракт, 320 туп терак экилган. Ҳовли хоналаримизга чирой бағишлаб турган 600дан зиёд гуллар меҳр билан парварिश қилинмоқда.

Урик, беҳи, олма, гилос меvasидан компот ва шарбат тайёрланади. Булғор қалампири, бақлажон ва турли кўкатлар ҳам болажонлар дастурхонига тортиқ қилинмоқда.

«Энг обод таълим муассасаси» кўрик-танловининг республика босқичида голиб чиққан МТМда 11 нафар тажрибали педагог 160

таъмирлаш учун 15 млн. сўм сарфланди. Эшик ва дераза ромлари тўлиқ янгиланди. Бино янгича қиёфага кирди.

Болажонларни жисмоний чиниқтириш учун учта ўйин ва соғломлаштириш майдончаси етарлича жиҳозланган. Футбол, шахмат, шашка, бадий гимнастика тўғрқлари доимо гавжум. Тумандаги 1- ва 2-умумтаълим мактаблари педагогик жамоаси билан мустаҳкам ҳамкорлик ўрнатилган.

Ҳаким ЖўРАЕВ,
«Ma'rifat» мухбири

КИЧКИНТОЙЛАРНИНГ СЕВИМЛИ МАСКАНИ

Нукус шаҳридаги 20-мактабга таълим муассасасида болаларнинг жисмонан соғлом, маънавий етук бўлиб вояга етиши учун барча шароит яратилган. Бу ерда ташкил этилган мусиқа, рақс, тасвирий санъат, хорижий тиллар ҳамда чевар қўллар тўғрқлари тарбияланувчиларнинг дастлабки билими ва кўникмаларини ошириш билан бирга уларнинг салоҳиятини ҳам юзага чиқаришга хизмат қилмоқда.

Суратларда: Нукус шаҳридаги 20-мактабга таълим муассасасида.

Мақсад ҲАБИБУЛЛАЕВ (Ўза) олган суратлар.

Кимё бу — табиат, бизни ўраб турган дунё. Аслида, исмалган соҳанинг кимёга болганишини топиб бериш мумкин. Масалан, тиббиёт, фармацевтика, озиқ-овқат саноати, қишлоқ хўжалиги, қурилиш дейсизми, ҳуласи калом, ишлаб чиқаришнинг деярли барча соҳаларида кимё қонунарига амал қилинади, мурожаат этилади, кимёвий таҳлилларга суянилади. Бошқача айтганда, кимё атрофдаги оламнинг формулалашган шакли. Энг майда зарралар — молекула, атом таркиби ва тузилишини ўрганиш орқали ҳар бир модданинг хусусиятини очиб беради, бу билан ушунга иштироларга йўл очади. «Ўзкимёсаноат» ДАК корхоналарида ишлаб чиқариладиган маҳсулот турлари 170дан ортди. Масалан, «Максам-Чирчиқ», «Навоийазот» ва «Фарғонаазот» очиқ акциядорлик жамиятлари азотли ўғитлар — аммиакли селитра, карбамид, аммоний сульфат ишлаб чиқарса, «Электрохимзавод» ҚК-ЁАЖ қишлоқ хўжалиги учун ўсимликларни муҳофаза қилиш кимё воситаларини етказиб беради. «Аммофос», «Самарқандкимё» ва «Қўқон суперфосфат заводи» очиқ акциядорлик жамиятлари фаолияти асосан фосфорли ўғитлар — аммофос, супрефос, оддий аммонийли суперфосфат, аммонийсулфат ва нитрокальцийфосфат ишлаб чиқаришга йўналтирилган. Уларни хомашё билан Қўқонлиқ фосфорит қўбини таъминлайди. Ана шундай йирик миқёсда кимё саноатимиз ривожга етук мутахассис кадрлар салоҳияти билан ҳамбарчас болғи, Айниқса, ишлаб чиқаришнинг барча соҳалари учун маҳаллий хомашё воситаларини жорий этиш ва етказиб бериш кўзда тутилган. Айни кунда кимё мутахассисларига бўлган талаб ҳам ўзгача. Бунда «Ўзкимёсаноат» ДАК ўз таркибидagi корхоналарга ишчи кучи бўлиб қўшилувчи ёшларнинг пухта билим эгаллашига улуш қўиши мақсадида таълим муассасалари билан ҳамкорликда иш олиб бораётгани эътиборга сазовор.

Бугун «Ўзкимёсаноат» ДАК таркибидagi «Навоийазот» ОАЖ — Навоий иқтисодиёт индустриал колледжи, «Максам-Чирчиқ» ОАЖ — Чирчиқ саноат иқтисодиёт касб-хунар колледжи, «Аммофос-Максам» ОАЖ — Олмалик саноат касб-хунар колледжи, Ангрен кимё саноати колледжи, Охангарон саноат колледжи, «Самарқанд-кимё» ОАЖ — Боғишамол саноат колледжи билан мустақкам ҳамкорлик ўрнатган. «Деҳқонбод калийли ўғитлар заводи» УК — Деҳқонбод саноат касб-хунар колледжи, Деҳқонбод саноат ва коммунал хизматлар касб-хунар колледжи, «Кўнгирот сода заводи» УК — Кўнгирот саноат касб-хунар колледжи, «Фарғонаазот» ОАЖ эса Риштон саноат касб-хунар колледжи билан ўқув, амалиёт жараёнини самарали ташкил этишда ҳамкору ҳаммаслақдир. Бириктирилган колледжларда жами 10064 нафар ўқувчи таълим олади. Кимё корхоналари уларнинг меҳнат бозорида рақобатбардош кадр бўлиб етишиши учун ўқишга қабул қилинганидан бошлаб сифатли ва самарали таълимни ташкил этиш масалалари бўйича доимий ёрдам қўлини чўзиб келмоқда. Айниқса, буюртмачи корхона сифатида ёшларнинг ишга жойлашуви, ҳаётда муносиб ўрнини топишида яқин кўмаклош бўлаётди. Жорий йилги олти ойлик кўрсаткичларга кўра, бириктирилган колледжларнинг жами 3377 нафар 3-курс ўқувчиларидан 3184 нафари (компания корхоналари билан 653 (19,34 фоиз) нафар, бошқа корхоналар билан 2531 нафар (74,95 фоиз) ўз мутахассисликлари бўйича тегишли корхоналар билан уч томонлама шартномалар тузишган. Шу билан бирга, корхоналар ўз эҳтиёжидан келиб чиққан ҳолда қўшимча тарзда бошқа

нология (ишлаб чиқариш турлари бўйича), биотехнология, озиқ-овқат технологияси, нефть ва газни қайта ишлаш каби бакалавриатура йўналишлари бўйича кадрлар тайёрланапти. Магистратурада ёшлар целлюлоза-қоғоз ишлаб чиқариш технологияси ва жараёнлари, ёғочга ишлов бериш технологияси ва ёғочшунослик, юқори молекулали бирикмалар кимёвий технологияси, нефть ва газни қайта ишлаш ва кимёвий технология каби мутахассисликларни ўзлаштиришяпти. Экология ва атроф-муҳит муҳофазаси йўналиши битирувчилари эса билимини кимёнинг табиатга зарарини камайтириш мақсадида қўлашди. Бугун таълим даргоҳида 3900дан ошдиқ талаба тахсил олмоқда. Олий таълим муассасасида тайёрланган кадрлар «Ўзкимёсаноат» ДАКдан ташқари «Ўзбекнефтегаз» МХК, «Ўзметасабазовотузмсаноат»

— Иқтисодиётимиз тармоқлари учун тайёрланаётган кадрларнинг салоҳияти бўлиб етишишидан ҳам таълим мутахассисликларни ўзлаштиришяпти. Экология ва атроф-муҳит муҳофазаси йўналиши битирувчилари эса билимини кимёнинг табиатга зарарини камайтириш мақсадида қўлашди. Бугун таълим даргоҳида 3900дан ошдиқ талаба тахсил олмоқда. Олий таълим муассасасида тайёрланган кадрлар «Ўзкимёсаноат» ДАКдан ташқари «Ўзбекнефтегаз» МХК, «Ўзметасабазовотузмсаноат»

касасаларида тахсил олаётган 91 нафар талабанинг тўлов-шартнома пулини ҳам тўлаб берамиз. Замонавий билимларни эгаллаётган, тажриба алмашаётган бу ёшлар келажакда бизда иш бошлашади. Амалиётни ташкил этиш ва ишга жойлаштириш билан шуғулланишдан ташқари, дарсликлар яратиш, ўқув дастурларини тузишда ҳам иштирок этамиз, ёшларга битирув-малакавий ишлари, магистрик диссертациялари етишишидан ҳам таълим мутахассисликларни ўзлаштиришяпти. Экология ва атроф-муҳит муҳофазаси йўналиши битирувчилари эса билимини кимёнинг табиатга зарарини камайтириш мақсадида қўлашди. Бугун таълим даргоҳида 3900дан ошдиқ талаба тахсил олмоқда. Олий таълим муассасасида тайёрланган кадрлар «Ўзкимёсаноат» ДАКдан ташқари «Ўзбекнефтегаз» МХК, «Ўзметасабазовотузмсаноат»

ОАЖнинг лойиҳалаш-конструкторлик бўлими бошлиғи Хуршид Сойибназаров Тошкент кимё-технология институтини бошқариб, Тошкент давлат техника университети, Тошкент ахборот технологиялари университети, Тошкент давлат аграр университе-

фа ижроси таълим муассасаси ва ишлаб чиқариш корхоналари ҳамкорлигини янада кенгайтирди.

— Тошкент кимё-технология институтини «Ўзкимёсаноат» ДАК тизимидаги 12та ишлаб чиқариш корхонаси билан амалий ҳамкорлик қилиб келмоқда, — дейди ўқув ишлари бўйича проректор Шухрат Муталов. — Таълим йўналишлари бўйича давлат таълим стандартларининг биргаликда ишлаб чиқилиши, мутахассислик сабоқларига ишлаб чиқариш корхоналарининг мутахассислари жалб қилиниши ҳамкорлигимизнинг асосий йўналишларидан. Ҳамжиҳатликнинг асосий ажралмас қисми малакавий амалиётлар ташкил этилишидир. «Максам-Чирчиқ» ОАЖ, Кўнгирот сода заводи, Деҳқонбод калийли ўғитлар заводи, «Навоийазот» ОАЖ, «Фарғонаазот» ОАЖ, «Самарқандкимё» ОАЖда ҳар йили

«ЗАРРАЛАР ИЛМИ»

катта бунёдкорликларга етаклайди

атни, Менделеев номидаги Россия кимё-технология институтида ноорганик кимё технологияси, биотехнология мутахассислиги бўйича магистратуран битирган.

— Асосий касбий кўникмалари ОАЖдаги устозим Миролим Нурсаидовдан ўрганганман, — дейди у. — Олган сабоқларим ҳар кунги фаолиятимда асқотаяпти. Ёш бўлишига қарамай, катта ютуқларга эришган бу мутахассис корхонанинг барча йўналишларидаги фаолиятини бошқаришга ҳурмат қозongan Хусан Йўлдошев бугун бош пайвандчи, Фотима Каламидинова эса смедастурларидан самарали фойдаланапти.

— Тошкент давлат техника университетини тугатиб, ОАЖга пайвандлаш бўйича муҳандис бўлиб ишга кирдим, — дейди ёш кадрлардан яна бири Хусан Йўлдошев. — Ишимиз мураккаблигини фаолиятимиз бошлагандан кейин янада яққолроқ сездим. Чунки жиддий ҳисобда 380 нафар ўқувчи ишлаб чиқариш ва диплом олди амалиётларини корхонамизда ўтади. Олий таълим муассасаларидан эса 160 нафар талаба назарий билимларини амалиётда мустаҳкамлашди. Аслида, бу даргоҳ энг билимли амалиётчиларнинг иш жойи ҳисобланади. Ёшлар амалиётлари тугатгандан кейин ҳам мутахассисларимиздан ёрдам ва маслаҳатлар сўраб мурожаат этиб туришяпти.

Менделеев номидаги Россия кимё-технология институтида магистратура босқинида икки нафар мутахассисимизни ўқитаяпти. Уларнинг барча харажатлари ОАЖ ҳисобидан. Юртимиз олий таълим муас-

ятларини айтар эдик. Колледжга келганимда ҳеч иккиланмасдан кимё соҳасини танладим. Танловда янгилишмабман. Бу ерда «Максам-Чирчиқ» ОАЖ мутахассислари билан учрашувларда корхона ҳақида маълумот олдим. Шу ерда амалиёт ўтадим ва ишлаб қолдим. Илм — ёруғлик. Мазмунли суҳбатдан ёшларнинг ёруғ манзилларни кўзлаётганини билдан ҳис қиласиз. Доно халқимиз «Илми борни ёш дема, илми йўқни бош дема», дейди. Ақлу заковати билан жамоада ҳурмат қозongan Хусан Йўлдошев бугун бош пайвандчи, Фотима Каламидинова эса смедастурларидан самарали фойдаланапти.

Президентимизнинг 2011 йил 20 майда қабул қилинган «Олий таълим муассасаларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарориди муҳандислик ва техника мутахассислари бўйича кадрлар тайёрлайдиган олий таълим муассасалари қўишда ҳоимйлар маблағларини жалб қилиш ҳисобига олий таълим муассасалари моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, шунингдек, талабаларни ишлаб чиқариш амалиёти базаси ҳамда келгусида ўз ихтиёселиклари бўйича иш билан ташиниш вазифасини қўишда тармоқ хўжалик бирлашмалари раҳбарлари бошчилиги қилинган «Ўзбекнефтегаз» МХК, «Ўзкимёсаноат» ДАК, «Ўзбекэнерго» ДАК ва бошқалар) вазифасини қўишда, биргаликда амалий ишлар олиб борилади. Эндиги энг

талабалар амалий кўникмаларга эга бўлишади. Кўнгирот сода заводи қошида институтнинг махсус сиртки бўлими фаолият олиб боради. Сиртки бўлимга 4та бакалаврият йўналишида ҳар йили 65 нафардан талаба давлат гранти асосида қабул қилинади. Унинг ўзига хослиги, ноёблиги шундаки, махсус сиртки бўлим талабалари таълимни ишлаб чиқариш билан бирга олиб боришади. Жараёнда пайдо бўлган саволларига керакли ўринда жавоб олишади. Назария ва амалиёт бир-бирини тўлдириб боради. Институтимиз қошида иш берувчилардан таркиб топпан вазифали кенгаши олий таълим муассасаси моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, шунингдек, талабаларни ишлаб чиқариш амалиёти базаси ҳамда келгусида ўз ихтиёселиклари бўйича иш билан ташиниш вазифасини қўишда тармоқ хўжалик бирлашмалари раҳбарлари бошчилиги қилинган «Ўзбекнефтегаз» МХК, «Ўзкимёсаноат» ДАК, «Ўзбекэнерго» ДАК ва бошқалар) вазифасини қўишда, биргаликда амалий ишлар олиб борилади. Эндиги энг

«AutoCAD», «Компас» каби махсус дастурларда ишлаб, замонавий асбоб-ускуналарга эга корхоналарга бемалол мослашмоқда. 2012/2013 ўқув йилида институтимизни 10та таълим йўналиши бўйича 714 нафар ёш мутахассис тамомлади. 18та магистратура мутахассислиги бўйича битирувчилар 225 нафарни ташкил этди. Битирувчиларимизнинг 92 фоизи ишга жойлашди.

Илм-фан бир жойда туриб қолмайди, доим тараққий этиб бораверади, унга ихтиро ва кашфиётлар йўлдош бўлади. Илмий тадқиқот лабораториялари мана шундай янгиликларга бешик бўлади. Президентимизнинг юқорида айтиб ўтилган қарори асосида Тошкент кимё-технология институтида ҳам Кимёвий технология ва нефть-газни қайта ишлаш илмий-тадқиқот лабораторияси ташкил этилди.

— Лаборатория бешта йўналишда иш олиб бормоқда, — дейди илмий ишлар бўйича

Milliy dastur — amalda

проректор Равшан Одилов. — Илм-фан маркази органик, юқори молекуляр бирикмалар кимёси, технологияси, полимерлар кимёси, нефть-газни қайта ишлаш, ноорганик моддалар кимёси, нодир, камёб металллар, силикат материаллар технологияси, озиқ-овқат технологияси ва озиқ-овқат хавфсизлиги борасидаги изланишларни олиб боришга имкон яратади. Айни кунда «Денгиз туз чўқиндиларининг физик-кимёвий асослари ва уларни комплекс қайта ишлаш назарияси» фундаментал лойиҳаси, «Сода ишлаб чиқаришда ҳосил бўладиган қаттиқ чиқиндилар асосида ноорганик композицион қўшимчани кўп компонентли цементлар учун яратиш» каби лойиҳалар амалга оширилмоқда. Долзарб аҳамиятли инновацион лойиҳалардан «Маҳаллий хомашёлар асосида натрий ва аммоний фосфат тоза тузларини олиш технологиясини тажриба-саноатда ўзлаштириш ва жорий этиш» ва «Маҳаллий хомашёлар асосида керамик деворбоп кошчилар таркибини ва технологиясини жорий қилиш»ни келтириш мумкин. Бу лойиҳаларда иқтидорли талабалар ва магистрантлар ҳам иштирок этишади.

Лаборатория мудри, техника фанлари номзоди, доцент Нуртожи Хўшамшукоровнинг таъкидлашича, лаборатория биокимё, хусусан, биогаз олиш бўйича ўтказиладиган изланишларга ҳам имкон яратади. Маълумки, Юртбошимизнинг «Муқобил энергия манбаларини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги фармонида биогаз энергиясини қўллаш бўйича лойиҳалар ишлаб чиқилиши кўзда тутилган эди.

Ана шундай муҳим йўналишлар бўйича олиб бориладиган тадқиқотлар маркази ҳисобланган ушбу лабораторияга энг замонавий ускуналар ўрнатилмоқда. Нефть ва газнинг миқдорий қолдиқларини нозик кимёвий таҳлил қилишга мўлжалланган GC-MS QP газ тизимли масс-спектрометр, таркибий тузилишини ўрганишда қўл келувчи EDX-хассислиги бўйича битирувчилар 225 нафарни ташкил этди. Битирувчиларимизнинг 92 фоизи ишга жойлашди.

Илм-фан бир жойда туриб қолмайди, доим тараққий этиб бораверади, унга ихтиро ва кашфиётлар йўлдош бўлади. Илмий тадқиқот лабораториялари мана шундай янгиликларга бешик бўлади. Президентимизнинг юқорида айтиб ўтилган қарори асосида Тошкент кимё-технология институтида ҳам Кимёвий технология ва нефть-газни қайта ишлаш илмий-тадқиқот лабораторияси ташкил этилди.

— Лаборатория бешта йўналишда иш олиб бормоқда, — дейди илмий ишлар бўйича

ни ўрганаёпти. У илмий иши натижасида ноанъанавий усулда озиқ-овқат саноати учун оксил, витамин ва ферментга бой қўшимчалар, антиоксидант препаратлар, фармацевтик дори воситалари учун манбалар, ўсимликларни ҳимоя қилиш воситалари олишни мақсад қилган.

— Қолаверса, изланишларим самараси ўлароқ чорвачилик учун тўйимли, витаминли, оксилли ва ферментли озуқа еми қўшимчалари ҳам олинади, — дейди у. — Озуқа еми қўшимчалари қўлланилганда чорва моллари оғирлиги 25-40 фоиз, сут маҳсулдорлиги 15-20 фоизга ошади. Бу орқали халқимиз фаровонлиги юксалишига маълум даражада ҳисса қўилади.

Тошкент кимё-технология институтида зарралар билан тадқиқот олиб бориб, улкан бунёдкорликларни кўзлаётган илмга қанқоқ ёшлар қўллаб топилади.

«Ўзкимёсаноат» матбуот хизмати берган маълумотларга кўра, 2013 йилнинг биринчи ярим йиллиги якунлари бўйича «Ўзкимёсаноат» корхоналарида маҳсулот ишлаб чиқаришнинг ўсиш суръати 100,1 фоизга етди. 588,43 минг тонна минерал ўғитлар, шу жумладан, 448,79 минг тонна азотли ўғитлар, 79,96 минг тонна фосфорли ўғитлар ва 59,68 минг тонна калийли ўғитлар ишлаб чиқарилиди. Маҳсулот экспорти 130,7 фоизни ташкил этди. Маҳаллийлаштириш дастурига мувофиқ 2013 йил январь-июнь ойларида 188,4 млрд. сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилиди ва режа 101,2 фоизга бажарилди. Халқаро саноат ярмаркаси ва кооперацион биржада тузилган шартномаларга биноан 88,7 млрд. сўмлик маҳсулот компания корхоналари томонидан сотиб олинди. Муҳими, 163 янги иш ўрни яратилди.

Худудий «Қишлоқхўжалик-кимё» акциядорлик жамиятларидаги мавжуд техникалар ёрдамида қишлоқ хўжалиги корхоналарига 2013 йил январь-июнь ойлари давомида 19915,4 млн. сўмлик агрокимёвий хизматлар кўрсатилди. Жумладан, 1066,3 млн. сўмлик 62,9 минг тонна ҳар хил чиқиндилардан тупроқ ёки торфда чирийтиб тайёрланган органик ўғит — компост тайёрланди ва сотилди, 140,8 минг тонна органик ва 358 минг тонна минерал ўғитлар фермер хўжаликлари экин майдонларига етказиб берилди.

Бу кўрсаткичларга эришишда шижоатли ёш кимёгар мутахассисларнинг ҳиссаси салмоқли экани кадрлар тайёрлаш борасидаги олиб бориладиган изчил ислохотларнинг натижасидир.

Санобар ЖУМАНОВА,
«Ma'rifat» мухбири

МЕНИНГ БИРИНЧИ ДАРСИМ

Юртимиз таълим тизимидаги ислохотларни ҳар қанча эътироф этсак оз. Ёшларнинг билим олиши, ҳунар эгаллаши, ижодий изланиши учун барча шарт-шароитлар яратилган. Мен мана шундай ёрқин келажакка етакловчи имкониятлардан баҳраманд ёшлардан бириман. Тошкент автомобиль йўллар институтининг «Автомобиль йўллар ва аэродромлар» кафедраси ассистенти сифатида талабаларга мутахассислик дарсларидан сабоқ бермоқдаман.

Илк бор «Автомобиль йўлларини лойиҳалаш, қуриш ва эксплуатация қилиш асослари» фанидан 4-курс талабаларига амалиёт дарсини ўтдим. Шунда устозликнинг жуда катта масъулияти зиммамга тушганини ҳис қилдим. Ўқитувчилик касби қанчалик шарафли бўлса, шу қадар машаққатли экан.

Устозлик мақомига эришганимдан сўнг мактаб чоғларим, биринчи муаллимим, бизга жон куйдириб талаб берган бошқа ўқитувчиларим тез-тез ёлмига тушади. Отам ва акамнинг касбига ҳавас қилиб йўлсоз бўламан деб олий таълим даргоҳига қадам қўйганимда мени илмий изланишга ундаган, битирув-малакавий ишимада раҳбарлик қилган техника фанлари номзоди, профессор А.Қаюмов ва бошқа ўқитувчиларим меҳнатини янада улуғлагим келади. Илм олишни игна билан қудуқ қазийдиган мушкул иш дейишлади. Аслида, илм беришнинг мана шундай, ҳатто ундан ҳам ортиқ машаққати бор экан.

Олий таълим муассасида дарс берган ўқитувчи фақат дарслик ва маъруза матнларидаги маълумотлар билан чекланиб қолмай, доимий ўз устида ишлаб, илмий фаолият олиб бориши зарур. Илмий изланишларимни талабагимданок бошлаган эдим. Автомобиль йўлларини лойиҳалаш, қуриш ва улардан фойдаланиш, шунингдек, грунтшунослик фанини чуқур ўрганаётиман. Автомобиль йўлидаги грунтларнинг, айниқса, юртимизда кенг тарқалган шўрланган грунтларнинг мустақамлигини ҳар хил қўшимчалар ёрдамида ошириш бўйича тадқиқотлар олиб бордим. Маълумки, шўрхок грунтлар таркибидаги тузлар йўл түшамасининг тузилма-

сига таъсир этиб, уларнинг хизмат даври қисқаришига олиб келади. Шунинг учун шўрхок грунтли ҳудудларда қуриладиган йўл пойининг бир неча тузилмаларини ишлаб чиқдим ва амалда қуриладиган йўлларда тажриба йўл бўлакларини қуриб текшириб кўрдик. Сўнгра бу изланишларим ҳаётага табиқ этилиб, Гулистон — Оҳангарон йўлининг 14—20 километрни тажриба участкалари автойўли қурилиб, фойдаланишга топширилди. Ҳозиргача йўлнинг ушбу қисми тузилишида ёгингарчилик ва бошқа таъсирлар туфайли ўзгаришлар кузатилмади. Силжишга мустаҳкамлиги, ички ишқалиниш бурчаги, солиштирма оғирлиги бўйича самарали кўрсаткичларни қайд этиб турбиди. 2009 йили магистратурага ўқишга кириб, илмий фаолиятимни давом эттирдим. 2011 йили ҳимоя қилган магистрлик диссертациям мавзуси ҳам «Йўл пойи грунтларини стабиллаштирувчилар ёрдамида яхшилаш» мавзусида эди. Бу борадаги изланишларимни янада чуқурроқ олиб бораётиман. Зотан, устозлик бурч ва масъулияти доимий саъй-ҳаракат ва изланишни талаб этади.

Иншоотнинг пойдевори мустаҳкам бўлса, узоқ йиллар хизмат қилади. Йўл мустаҳкамлигида грунтлар асосий ўрин тутали. Инсоннинг ҳаётада ўз ўрнини топишида эса билим ва тажрибаси асос бўлади. Мен илк дарсларимданок мана шунга аниқладим ва ўқитувчи фақат билим ва маҳоратига суяна олишига амин бўлдим.

**Рашидбек
худойкулов,**
Тошкент автомобиль
йўллар институти
«Автомобиль йўллар
ва аэродромлар»
кафедраси
ассистенти

Самарқанд шаҳридаги 12-умумтаълим мактабида 245 нафар ўқувчи таълим-тарбия олади. Маҳалла фаоллари мактабга тез-тез келиб, бу ерда юзага келадиган муаммоларни ҳал қилишга кўмаклашади. Ҳадемай кунлар совиб, қиш келади. Ижтимоий ҳимояга муҳтож оила фарзандларига қишки кийим-кечак берилиши керак. Яқинда фуқаролар йиғинининг диний маърифат ва маънавий-ахлоқий тарбия масалалари бўйича маслаҳатчиси Матлуба Раҳимова кам таъминланган оила фарзандларидан 8 нафари ҳақидаги маълумотномани мактаб раҳбари Шохиди Рўзиевага топширди.

— Бу масала ҳал бўлди, бошқа муаммолар йўқми? — дея юзланди маслаҳатчи директорга. — Ўқувчиларингизнинг давомати қалай, дарс қолдираётганлар бўлса, бизга айтинг.

— Раҳмат, Матлуба опа. Ўтган ўқув йилида мушқулликмизни осон қилгансизлар, — деди суҳбатдоши.

Маслаҳатчи унинг нимани

чора-тадбирлари тўғрисида» — 175-сонли қарори ижросини таъминлашга Саид маҳалласида ҳам катта эътибор қаратилмоқда. Вазирлар Маҳкамасининг ушбу қарорига мувофиқ, ишлар кўламини янада кенгайтириб, жамоатчилик кенгашини тузиш ва ёшларни ҳар жиҳатдан муносиб қилиб тарбиялашда ҳамкорликни кучайтириш им-

БИР БУТУНЛИК

назарда тутаятганини аниқлади. Шу маҳаллада яшайдиган икки ўқувчи устма-устига дарс қолдиравергач, бунинг сабабини аниқлаш учун маҳалла маслаҳатчиси мурожаат қилинди. Маълум бўлишича, улардан бири отаонаси ишда пайти компьютер ўйинига берилиб, дарсларга ҳафсаласиз бўлиб қолган. Мактабга бориш ҳам иккинчи даражали вазифага айланган. Иккинчиси эса грипп бўлиб, тўшақда ётиб қолган буvasини парвариш қилган. Сўнгра ўзи ҳам бетобланиб, мактабга бора олмаган.

Матлуба опа ҳар икки ўқувчининг уйига бориб, вазиятни билиб қайтди. Отаоналари, буви-бувалари билан суҳбатлашар экан, дарс қолдириш боланинг мактаб ўқув дастурларини ўзлаштиришига салбий таъсир кўрсатишини, бу эса таълимнинг кейинги босқичида муаммо туғдиришини уқтирди. Ўринли маслаҳатни улар тўғри қабул қилишди. Шундай қилиб, маслаҳатчининг аралашуви билан икки вояга етмаган ўспирин тўғри йўлга солинди.

Маҳалла институтининг ҳозирги глобаллашув давридаги таъсир кучини ошириш, қадимий аъёналар ва урфодатлардан фойдаланган ҳолда фарзандларимизни билимдон, тадбиркор ва удабурон қилиб тарбиялашга давлат миқёсида аҳамият бериллаётгани бежиз эмас. Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 19 июндаги «Баркамол авлодни тарбиялашда оила институти ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг таълим муассасалари билан ўзаро ҳамкорлигини янада ривожлантириш

маҳалла фуқаролар йиғини қошида «Оила—маҳалла—таълим муассасаси» ҳамкорлиги жамоат кенгашлари таркиби шакллантирилди.

Маҳалла ҳудуди 42,2 гектар майдонни эгаллаган бўлиб, 3180 нафар аҳоли истиколат қилади. Албатта, ҳар бир хонадонда фарзандлар туғилади. Улар боғчага, сўнгра мактабга чиқади. Ўғил-қизларнинг таълим олиши, тарбияланиши, аввало, ота-она зиммасида бўлса ҳам, маҳалла фаоллари уларнинг юриш-туришини, кўча-кўйда ўзини тутишини назорат қилиб боришга масъулдир. Маҳалла фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи сифатида вояга етмаганлар билан доимий равишда иш олиб бориши керак. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йили қабул қилинган «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳукуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида»ги қонунининг 19-моддасида шундай жумла қайд қилинган: «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва нодавлат нотижорат ташкилотлар ўз ваколатлари доирасида вояга етмаганларнинг маънавий, ахлоқий, ҳуқуқий, эстетик, жисмоний, меҳнат тарбиясида иштирок этади, уларда соғлом турмуш тарзини шакллантиришга кўмаклашади».

Саид маҳалласида 7 кишидан иборат жамоат кенгаши

Қарор ва ижро

560 нафар вояга етмаган ўсмирнинг ҳуқуқий, тиббий, психологик билимини ошириш юзасидан турли тадбирларни ўтказиб бормоқда.

— Ўқув йили бошланиши билан таълим муассасаларида даволат тадбирини ўтказишга киришамиз. Ҳуқуқ-тартибот идоралари ходимлари мактабга бориб, ўқувчилар давомати билан қизиқади. Қайси ўқувчи дарсга келмаётган бўлса, уйдан сўраб-суриштирамиз. Албатта, ўқувчилар яшаш тарзи, оила муҳити, тарбияланиш усуллари билан бир-биридан фарқланади. Жамоат кенгаши шундай мақсад қўймоқдаки, ҳар бир bola — бизнинг фарзандимиз: у ҳақда-

ги яхши гап ҳам, ёмон гап ҳам бизга тегишли. Шу боис, маҳалланинг боласи тартиб-бузарлик қилса, қўл қовуштириб ўтирмаймиз. Доимий назорат йўлга қўйилгани учун ҳозир 12-умумтаълим мактабида мунтазам дарс қолдираётган, майда ҳуқуқбузарлик билан шуғулланадиган, профилактик ҳисобда турадиган ўсмирлар йўқ. Диний ақидапарастликнинг олдини олиш, йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилиш, ёнғин хавфсизлигини таъминлашга оид учрашув ва суҳбатлар вақти-вақти билан ўтказилаётгани боис, бу борада ҳам номувофиқ ҳолатлар кузатилгани йўқ, — дейди профилактика катта инспектори, майор Ақобир Эгамов.

Маҳаллада 115 нафар киши тадбиркорлик билан шуғулланади. Улар ўз маҳаллодошларини қўллаб-қувватлашга доимо тайёр.

— Ҳар байрамда хусусий тадбиркорлар кам таъминланган оилаларга моддий ёрдам кўрсатишади. Улар кўча ва гузарларни ободонлаштириш масаласига ҳам бефарқ эмас. Мақсуд Шайхзода, Мингтут кўчаларини текис ва раvon қилиш учун 246 тонна асфальт ётқиизишни ҳам ҳомийларимиз ўз гарданига олишди. Ўтган йили йўл қурилишига сарфланган 170 миллион сўм тадбиркорлар ҳиссасига тўғри келган эди, — дейди бу ҳақда маҳалла фуқаролар йиғини раиси Мўмин Мўхсинов.

Ҳар биримиз ҳовли-жойда тураимизми, кўп қаватли уйдаки қайсидир маҳаллада истикомат қиламиз ва унинг обод ҳақда осуда бўлишини манфаъаддоримиз. Самарқанд шаҳридаги 219та МФЙдан бири бўлган Саид маҳалласи аҳли ҳам буни дилдан ҳис этиб яшамоқда.

Хулқар ТҲИМАНОВА

ЛИБОСИНГ — ЮЗИНГ

Бугун шиддат билан ривожланиб бораётган ахборот оқими, «оммавий маданият»нинг хуружи фарзандларимиз тарбиясига раҳна солмайди дея олмаймиз. Келажак эгаларини бундай зарарли иллатлардан асраб, уларнинг тафаккуридаги бўшлиқни эзгулик, маънавий-маърифатни тарғиб этувчи фикрлар, билимлар билан тўлдириш, фойдали меҳнат билан шуғулланиши ҳамда билим олиши учун ҳар биримиз масъулмиз. Ёшларнинг юксак маънавият эгаси бўлиб етишишида улар кияётган либос ҳам муҳим аҳамият касб этади. Зеро, халқимиз топиб айтганидек, либос кишининг ички дунёсини, қалбини намоян этади.

Бугун мамлакатимиз узлуксиз таълим тизимида олиб борилаётган маънавий-маърифий ишлар самараси ўлароқ, мактаб ўқувчиларидан тортиб олий таълим муассасалари талабаларининг эғнидаги либосига-ча катта эътибор кўрсатилаётганининг ўзи ҳам юртимизда ёшлар тарбиясига нечоғлик масъулият билан ёндашилаётганини кўрсатади.

Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси ташаббуси билан Ўзбекистон давлат консерваториясида Тошкент шаҳридаги 33та олий таълим муассасалари ўртасида «Талаба-қизнинг энг намунали либоси» танловининг якуний

Ko'rik-tanlov

босқичи ўтказилди. Ҳар бир олий ўқув юрти вакили ўз таълим муассасаси ихтисослигидан келиб чиқиб ўқув либосларини намойиш этди.

— «Талаба-қизнинг энг намунали либоси» кўрик-танлови айнан олий таълим муассасалари талабаларининг таълим муассасасида намуна сифатида кийиши мумкин бўлган либосларни тақдим этиш ҳамда ушбу намунали либосларни кенг тарғиб этишга йўналтирилган, — дейди Хотин-қизлар қўмитаси мутахассиси Нодира Каримова. — Ҳар бир иштирокчи ўз чиқишида ўқув маскани формасини тақдирот қилар экан, соч турмагидан тортиб, оёқ кийимига-ча афзаллик ва қулайлик жиҳатларини санаб ўтди ҳамда кийиниш маданияти борасидаги фикрлари билан ўртоқлашди.

— Бугунги танлов 33 нафар талаба-қизнинг бир-бири билан дўстлик ришталарини боғлашига ҳам бир

кўприк бўлди. Ушбу ютуқ тадбирга тайёргарлик жараёнида маслаҳатларини аямаган устоз-мураббийларим ва қолаверса, бутун Тошкент темир йўл муҳандислари институти талабаларининг ютуғи деб биламан ва ўз навбатида, бу бизга янада масъулият бағишлайди, — дейди кўрик-танлов солибаси Гулрух Азимова.

Танлов доирасида янграган барҳаёт анъаналаримиз, ўлмас қадриятларимизни тараннум этувчи кўй-қўшиқлар, Зулфия номидаги давлат мукофоти совриндорларининг шеър ва қўшиқлари, талаба йигитлар ижросидаги завқли мушоира йиғилганларга хушқайфият улашди.

Тадбирда Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг ўринбосари, Хотин-қизлар қўмитаси раиси Э.Боситхонова иштирок этди.

Назозат ХОЛМЕТОВА,
«Ma'rifat» муҳбири

Бурҳон РИЗОКУЛОВ
олган суратлар.

...Ёз жазирамасидан қочган одамлар ўзини дарахт соясига уришди. Автобус ҳайдовчиси ҳам бекатда ҳиёл кўпроқ тўхтаб, кейин панадаги йўловчиларни олиб кетади. Ана шундай иссиқда, якшанба куни шаҳар ташқарисида яшовчи қариндошимизникига йўл олдим. Бир ярим соатлик йўл. Куёш тик кўтарилиб танани қиздираётган бўлса-да, кўча ҳам, бекат ҳам гавжум. Талай вақт автобус кутдим. Бу ерда ҳамма бир-бирига сездирмасдан қараб қўйиб, ҳаллингизни бўлади. Баннердаги рекламани қайта-қайта ўқийвериш ҳам одамни зериктиради. Кишилар манзилга ошиқади.

Мен кутган улов келгач, йўловчилар шошиб, эшик очилмасидан жой таллашиб салонга киришга интилди. Бўш ўриндиқлар кўп, бемаъл ситиш мумкин. Қатордан қолмай деб оломон кетидан бордим. Ёнимда сочлари чиройли турмакланган, бежирим атлас кўйлак кийган бир аёл турарди. Унинг кўйлаги бичимижа жуда ҳавасландим. Тўғриси, атлас кўйлак кийиб юргувчилар кўп эмас шаҳримизнинг кўчаларида. Лекин шу онда англадимки, бу аёлнинг либоси биргина меннинг эмас, атрофдагиларнинг ҳам эътиборини жалб қилган. Ҳовлиқаннамо чопиб келган уч

АТЛАС КЎЙЛАКЛИ ЙЎЛОВЧИ

қиз «хай-хай»га беписанд автобус эшигига ёпишди.

— Вой, нима қилаяпсизлар? Астароқ, — деди ҳалиги атлас кўйлакли аёл турган қизга норозиланиб.

Улар гапни эшитмади, ё ўзларини эшитмасликка олдимиз, шу кўйи олдинга юришди.

— Шунчалик ҳам беодоб бўладими, қиз бола деган? Сизни ҳам шунақа туртишдими? — деб менга юзланди аёл.

Мен унинг юзига боқиб, тўғриси, ҳайратландим. Ноқулай вазиятга тушиб қолганидан эмас, балки қаршимда атлас кўйлакли корея аёли турганидан.

— Ҳечқиси йўқ, ҳаммага жой топилади, — дедим, унинг саволини ерда қолдирмай.

Салонга ҳам кирдик. Аммо бўш ўриндиқ йўқ, барчаси банд эди. Ҳалиги қизлар оғзини тўлдириб сақич чайнаб, алланамаларни гапириб, хоҳолаб кулишарди. Уларнинг ўзини тутиши фақат меннинг эмас, балки ёнверидегиларнинг ҳам гаши-

га тегди. Бирдан улар янада баланд овозда хандон отиб кулишди. Буни пайқаган чиптачи дарҳол уларга танбех берди-да, «Ўзингдан катта аёл турибди, жой берсаларинг бўлмайди», деб қўшиб қўйди. Қизларнинг эса, қовоғи осилиб, энсаси қотиб, зўрга ўрнидан туриш-

Vogea

ди. Атлас кўйлакли аёл жимгина ўриндиққа ўтирди-да, ёнидаги бўш жойни кўрсатиб имлади.

Салонга назар солгач, ўриндиққа кўндим.

Ҳамроҳим дарров саволга тулди:

— Ёш ўтгани сайин узоққа ҳам ярамай қоларкансиз. Эҳ, ёшлиқнинг қадрига етиш, вақтдан унумли фойдаланиш керак, ҳар дақиқа ганимат.

Унинг нигоҳида негидир маъсуслик кўринди.

Мен эса, фурсатни қўлдан бой бермай, гапни айна дақиқада фикру зикримни эгаллаган атлас кўйлак томон бурдим.

— Биласизми, биринчи марта шаҳримизда атлас кийган корея аёлини учратишим. Ярашибди, сизга атласдан тикилган либослар ёқади, шекилли.

— Ҳа, нимасини айтасиз. Ўзбек халқининг фақат матолари эмас, балки барча анъаналари, урфларини ёқтираман. Атлас, адрас либослар кўп. Ҳатто йигирма йил илгариги кўйлақларимни ҳам асраб-авайлаб қўйганман.

— Фарзандларингиз ҳам шундай кийинадими?

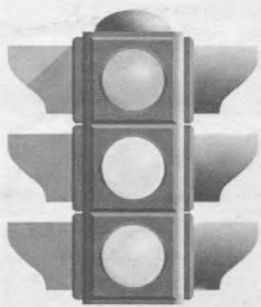
— Уларнинг ҳам атлас, беқасамлари ҳам бор, ҳар якшанба сабзи арчиб, ош пиришари. Тўғриси айтсам, миллатингдан қатъи назар, туғилган юртининг шукуҳи бўлак. Барибир, киндик қонинг тўкилган ернинг тафти бошқача. Шу боис ҳам ўзбек миллий анъаналари, айниқса, санъати билан фахрланаман. Чунки санъат миллатларни бирламлиқда, аҳил-иноқликда яшашига ундайди. Санъатин севган, ардоқлаган инсон ёмонликдан йироқ.

— Санъатта шинавандаман дегн?

— Ҳа, шундай деса ҳам бўлади. Санъат асарига яхшилаб эътибор беринг, унда ҳеч қандай ёмонлик, худбинлик, гарази кўрмайсан киши. Чунки ижодкор ўз асарини қалбида эзгу ният ила яратди. Санъат асари инсонлар учун, келажак учун хизмат қилади. Мато ҳам худди шундай меҳрдан туғилди. У ҳақиқий санъат асари мен учун. Рухиятимни тинчлантиради, кайфиятимни кўтарди, танамга ҳам хуш ёқади. Кимгадир замонавий кийиниш маъқулдир... Бояги қизларга ўхшаганлар кийиминг тугул, ёшингга ҳам қараб ўтиришмайди, — деб ўқинди.

Гапга берилиб манзилга етиб келганимни ҳам сезмай қолибман. У мендан икки бекат кейин тушар экан. Истар-истамас, атлас кўйлак кийган йўловчи аёл билан хайрлашдим. Буни қарангки, унинг исмини ҳам сўрамабман. Бекатда тушгач, автобус эшикларни ёпилгандагина бу ҳақда ўйладим. Маҳаллага кириб борар эканман, аёлнинг сўзларидан руҳланиб кетдим. Миллати бошқа бўла туриб, миллий санъатимизни бунчалик эъзозловчи ҳамюртларимиздан хурсанд бўлдим.

Зилола ЖАЛОЛОВА,
журналист

Кизил чироқ ёнди! Кўчани тўлдириб юрган машиналар ҳаракати маълум вақтга тўхтатилди. Чорраҳада турган пиёдалар эса тез-тез қадам ташлаб, махсус жойдан йўлнинг у томонига кесиб ўта бошлади... Бундай ҳолатга ҳар куни бир неча маротаба гувоҳ бўлишимиз мумкин. Ажабланарлиси шундаки, бор-йўғи, шу уч ранг катта-катта транспорт воситаларию, унча-мунчани писанд этмайдиган одамларни-да ўз измига солади, сўзсиз, илтимос қилмасдан тартибга чақиради.

ЙЎЛНИНГ РАНГЛИ «ПОСБОН»ЛАРИ

Манбаларда келтирилишича, ilk светофор 1868 йил 10 декабрда Лондон ақинидаги Британия парламенти биноси ёнига ўрнатилган. Уни ихтиро қилган Жон Пик Найт эса темир йўл семафори (йўл кўрсаткичи) бўйича мутахассис бўлиб ишларди. У пайтлардаги светофор қўлда бошқарилиб, икки семафор кўрсаткичидан ташкил топган: горизонтал тарзда кўтарилгани «стоп» ишорасини билдирса, 45 даражада бурчакдаги ётиқ ишора эса эҳтиёткорлик билан ҳаракатланиш маъносини англатади. Қоронғи ва туманли кунларда кизил ва яшил рангли газ билан ишлайдиган фонуслардан фойдаланилган. Светофорлар кўчанинг икки томонини бовловчи пиёдалар йўлакчалари «лаби»га қатновчи энгиллаштириш учун ўрнатилган.

Орадан бир йил ўтган, газли фонуслардан бири портлаб кетиб, ҳуқуқ-тартиботи органи ходимининг жароҳатланиши янги лойиҳалар устида бош қотиришга туртки бўлди. Аммо бунга осонликча эришилгани йўқ. Автоматик тарзда ишловчи биринчи светофор тизими 1910 йили ихтиро қилинди. Чикаголик мутахассис Эрнст Сиррин кашф этган «посбон» қорнига ёрқин қилиб «Stop» ва «Proceed» ёзувлари туширилган.

Биринчи электр токида ишлайдиган светофорни 1912 йили америкалик олим Лестер Вайр яратди. Шу йили у икки айлана шаклидаги кизил ва яшил ишорали светофорлар истеъмолга киритилишига сабабчи бўлди, лекин ўз илмий изланишларини тарихга муҳрлаш учун патент олмаган.

Икки йил ўтиб, Кливленд шаҳрида яшовчи конструктор Жеймс Хогнинг саъй-ҳаракати билан 105-кўча ва Эвклид авенюси кесишган чорраҳага электр токида ишловчи светофор ўрнатилди. Улар кизил ва яшил ишорадан иборат бўлиб, ёнганда товуш ҳам чиқарган. Бу тизим чорраҳалардаги махсус хоначада навбатчилик қиладиган полиция ходими томонидан бошқарилган.

Хайдовчилар светофорга йўл ҳаракати қоидаларига мувофиқ тарзда амал қилишган. Масалан, АҚШда ҳозиргача чорраҳада турган автомобиль ўнгга қайрилиши керак бўлса ва бу жараёнда у ҳеч кимга ҳалакат қил-

маса, светофор ишорасизис ҳам ҳаракатини давом эттиришига рухсат берилди.

Уч рангли светофорлар 1920 йилдан бошлаб кенг қўлланила бошлаган. Кизил ва яшил ишоралари ўртасига қўшилган сариқ ранг дастлаб Детройт ва Нью-Йорк шаҳарларида жило сочган (у Уильям Поттс ва Жон Харрис ҳамкорлигида ишланган).

Европада эса худди шунга ўхшаш светофорлар ilk марта 1922 йилда Париждаги Рю-де-Риволи ҳамда Севастополь хибёнига элтувчи йўллар кесишган чорраҳага, шунингдек, Гамбург шаҳридаги Штефансплатц майдони атрофидаги чорраҳага ўрнатилган. Англияда эса ilk бор 1927 йили Вулверхемптон шаҳрида транспорт воситалари ҳаракатини тартибга солиш мақсадига фойдаланилган.

Одатда бирор улкан ихтиро устида кўплаб мутахассислар бир вақтда изланишлар олиб боради. Вақти келиб, кимдир ундабуронлик қилади ва тарқоқ ҳолдаги тажрибаларни умумлаштириб, улкан муваффақиятга эришади. Шу тариха тарих саҳифасига унинг номи киритилади. Юқорида светофорнинг шаклланишига ҳисса қўшган бир неча тадқиқотчиларнинг исмини тилга олган бўлсак-да, илмий-коммунал манбаларда муаллифий сифатида америкалик ихтирочи Гаррет Морган қайд этилган. Боиси, у 1923 йилда «йўл посбонининг» оригинал конструкцияси учун патент олиб, уни қонунийлаштирган экан.

Шаклан турфа — мазмунан бир хил

Светофор — махсус тиргакча илинган чироқлар орқали ишора берувчи оптик қурilmа. Светофор механик транспорт воситалари ва йўл ҳаракати иштирокчиларининг пиёдалар йўлакчасидаги қатнови, шунингдек, темир йўл ҳаракатини, ҳатто дарё ва денгизда юрвчи кемалар қатновини ҳам тартибга солади.

Светофорлар моҳиятига кўра, икки турга бўлинади: 1) кўча ва йўлларга оид; 2) автомобилларга оид светофорлар. Маълумки, бугунги кунда доира шаклидаги кизил, сариқ ва яшил ишорали светофорлар оммалашган. Айрим мамлакатларда сариқ ўрнида апельсин рангидан ҳам фойдала-

ҳаракати иштирокчисига айланиши мумкин эмас...

Жумладан, реверсив светофор ҳаракат йўналишини ўзгартириш имконини беради. У қатнов қисми бўйича ҳаракатини тартибга солиш ва йўл қисмлари(полоса)ни назорат қилиш учун махсус яратилган. Бундай светофорларда икки ёки учта ишора бўлади: кизил Х-симон ишора полосода ҳаракатланишни таъқиқлайди; пастга қаратилган яшил кўрсаткич ҳаракатга рухсат беради; диагональ шаклдаги сариқ кўрсаткич эса белгиланган йўналиш бўйлаб полосо режимда ҳаракатланиш

нилади. Шунингдек, трамвайлар ва белгиланган йўналишда бошқа транспорт воситаларининг ҳаракатланишини, улар учун ажратилган махсус бўлақда тартибга солиш учун «Т» ҳарфи кўринишида жойлашган турта доирасимон оқ рангли ишорали светофорлар қўлланилади.

Шуни ҳам ёдда тутиш кераки, белгилар ишоралари аъзафасига кўра, доирасимон, йўналиш, пиёда тасвири туширилган ва Х-симон кўринишида бўлиши мумкин. Доира шаклидаги ишорали светофорларда яшил доирали ишоралар билан бир сатҳда жойлашган яшил йўналишнинг кўринишидаги ишорали битта ёки иккита кўшимча тармоқ бўлади.

Кўзимиз тушган бўлса, светофорлар ётиқ (горизонтал) ва тик (вертикал) тарзда ўрнатилади. Айрим светофорлар ёнига қўшимча ахборот берувчи белгилар, техник ва электрон мосламалар ўрнатилганига ҳам гувоҳ бўламиз. Масалан, ҳозир светофор ёнига яшил ишора ёниш вақтини кўрсатувчи электрон рақамли табло кўшимча қилинмоқда.

Корхона, ташкилот ҳудудида ва қатнов қисмининг тораён жойида ҳаракатланишни тартибга солувчи светофорлар ҳам бор, улар кизил ва яшил ишоралардан иборат. Бундан ташқари, кўплаб мамлакатларда шаклан бир-биридан фарқ қилувчи, бироқ бир хил вазифани бажарувчи светофорлар ҳам мавжуд. Канаданинг бир қатор провинцияларида милтиловчи яшил ишора чапнинг, ва тўғрига ҳаракатланиш мазмунини билдиради. Колумбияда эса милтиловчи яшил ишора чорраҳада одатий светофор йўқлиги ва хайдовчи ўнг қўл қоидадасига амал қилган ҳолда ҳаракатланиши лозимлигини англатади экан.

Базан фақат сариқ рангли светофорга ҳам кўзимиз тушади. У одатда тартибга солинмаган чорраҳада ва пиёда ўтиш жойини белгилувчи ишоралар ҳисобланади. Шунингдек, кўшимча қисмми, белгиланган йўналишда ҳаракатланишни тартибга солувчи, реверсив, темир йўл кесимчалари орқали ҳаракатланишни тартибга солувчи ва пиёдалар светофори ҳам мавжуд. Хайдовчи ва пиёдалар уларни пухта ўзлаштириб туриб, йўл

Bilasizmi?

ни англатади. Яшил ишора икки ҳамда ундан ортиқ бўш ҳудуд борлиги ва қатновга тўла рухсат берилганидан дарақ беради. Ойсимон оқ рангли чироқлар қақурув ишораси бўлиб, темир йўл вокзаллари ва юк ташин станциялари яқинига ўрнатилади.

Светофор — аввало, пиёдалар учун!

Вақт ўтгани, технологиялар ривожлангани сари светофорлар ҳам давр руҳига мослашиб бормоқда. Ўтган асрнинг 90-йиллари ўртасига келиб, етарли даражадаги ёрқинлик ва равшанликка эга, қорли, туманли кунларда ҳам бемалол илғаш мумкин бўлган светодиодли светофор кашф этилди.

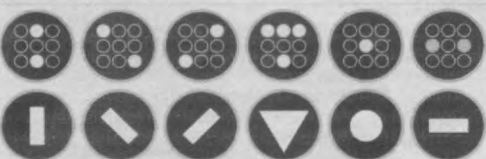
Айтиш жоизки, оддий светофор кулачокли механизм ёрдамида электромеханик йўсинда ишлайди. Бугунги замонавий светофорлар учун микропроцессорли схема ҳам ишлаб чиқарилган. Катта шаҳар ва мегаполисларда тез-тез кузатиладиган тирбандлиқнинг олдини олиш учун барча светофорлар битта марказлашган пулт — GSM-модеми орқали бошқарилиши йўлга қўйилди. Бундай пулт юзлаб светофорларнинг (тиғиз пайтларда) иш дастурини бир вақтда тезкорлик билан алмаштиришга имкон беради. Шунда ҳар бир светофор ишораси ҳатто сониясигача аниқ ишлайди. Ақсарият ривожланган мамлакатларда светофорга видеокамера ўрнатилмоқда. У катта чорраҳада қатновга ҳалакат бераётган ёки йўл қоидасини бузган йўловчини аниқлашда асқотади.

Германия ва Голландиядаги айрим чорраҳалардаги пиёда йўлакчасининг икки четига резинали қоплама тўшалган. Унга пиёдалар ҳар қандай иқлим шароитида чиқиб, яшил ишорани бамаййхотир қутишлари мумкин. Японияда эса ақсарият пиёда светофорига махсус карнай ўрнатилган бўлиб, унда «Торансэ» («Марҳамат, юришингиз мумкин») деган қўшиқ янграйди. Бу қўшиқ хайдовчиларни йўлни жажжи кичкинтойлар ёки уларнинг яқинлари кесиб ўтаётгани ҳақида огоҳ этади.

Одатда, пиёдалар учун мўлжалланган светофор бир ёки икки ишорадан иборат бўлади, яъни, кизил ва яшил ишора ёки пиёда шакли туширилган яшил ишоранинг ўзи. Норвегия пойтахтида эса иккита: тик ҳолатда тўхтаб турган (кизил фон) ва юраётган одам (яшил фон) силуетидан фойдаланилади. Бундай светофор кўрши қобилияти паст ва дальтоник шахслар учун ҳам тушунарли бўлади. Кўп жойларда светофорлар автоматик тарзда бошқарилади. Аммо шундай йўллар ҳам борки, махсус тўғма босилса, пиёда учун ҳаракатланишга рухсат берувчи ишора шу заҳотиёқ ёнади. Ҳатто кўзи ожизлар учун яратилган сўзловчи светофорлар ҳам бор. У 1998 йилда ilk марта Францияда қўлланилган.

Нихоят... Яшил ишора ёнди! Ишга, ўқишга ошқабган пиёдаларни ўтказиб юборган транспорт воситалари хайдовчилари ҳаракатини яна давом эттиришди. Йўлда тартиб ўрнатиб, юзлаб одамлар умрини хавф-хатардан асраб турувчи митти чироқли светофорларга ҳаёт йўлида ҳам дуч келамиз. Улар гарчи бир-бирига ўхшамаса-да, ҳар иккиси ҳам тартиб ва интизомга амал қилишга чорлаб туради... Йўлимиз бехатар бўлсин!

Зоҳиджон ХОЛОВ тайёрлади.

Замонавий светофорлар мажмуаси.

МЕЪЁРДАГИ УЙҚУ — САЛОМАТЛИК ГАРОВИ

Агар бир кунда олти соатдан кам ё ўн соатдан кўп ухласангиз, асаб бузилиши билан биргаликда, юрак қон-томир хасталиклари ва моддалар алмашинуви жараёнининг бузилиши каби муаммоларга йўлиқишингиз мумкин. Меъёردаги уйқу ҳаётнинг муҳим қисми сифатида нафақат асаб тизими ҳолатига, балки хотира ва бошқа аъзолар фаолиятига ҳам таъсир кўрсатади. Етарлича ухламаслик асосан кекса ёшдаги кишилар саломатлигига жиддий зарар етказиши мутахассислар томонидан таъкидланмоқда.

Касалликлар назорати ва профилактикаси маркази (АҚШ) тадқиқотчилар гуруҳининг «Sleep» журналида чоп этилган мақоласида келтирилишича, 45 ва ундан катта ёшдаги кишиларда кам уйқу сабабли юрак қон-томир хасталиклари хавфи кучайиши, инсулёт ҳамда диабет билан боғлиқ муаммолар юзга келиши мумкин. Бундан ташқари, меъёрида ухламаслик кўпинча ортиқча ёғ тўпланиши ва ақлий фаолиятнинг сустлашувига ҳам сабаб бўлади.

Буни исботлаш учун ўтказилган тадқиқотларда 54 минг киши иштирок этди. Уларнинг 3 фоизи жуда кам, 4 фоизи жуда кўп, қолганлари эса кунига 7-9 соат ухлаган.

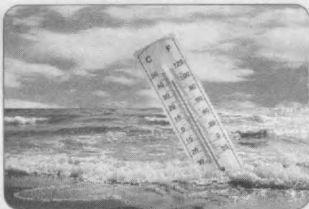
ИҚЛИМ ЎЗГАРИШЛАРИГА ИНСОНЛАР АЙБДОР

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Иқлим ўзгаришлари бўйича ҳукуматлараро гуруҳи (IPCC) аъзолари атроф-муҳит мусавфоллигига бағишланган янги маълумотларни жамлаштириш натижасида таъкид қилинган.

Маъруза муаллифларидан бири, Британия метеорология хизмати етакчи мутахассиси Жулио Сингонинг таъкидлашича, Британия ва АҚШлик олимлар томонидан олиб борилган тадқиқотлар антропоген омиллар иқлим ўзгаришларига муқаддам айтиб ўтилганидан ҳам кўра кўпроқ салбий таъсир этаётганини кўрсатмоқда.

Мисол учун, биргина АҚШнинг шарқий ҳудудларида 2012 йилда кузатишган юқори даражадаги ҳаво ҳарорати иқлимнинг инсон фаолиятини натижасида ўзгаришини кўрсатаётган. Маърузада тасдиқланишича, ўтган йилнинг март ва май ойлари оралиғида қайд этилган ҳаво ҳароратининг кўтарилишида инсон омилнинг ҳиссаси 35 фоизни ташкил этган.

Шунингдек, соҳилбўйи минтақаларда ҳавонинг кескин исиши, сув сатҳининг рекорд даражада ошиб кетгани ва «Сонди» сингари тўфонларнинг рўй беришида ҳам антропоген омилларнинг ўрни юқори экани айтиб ўтилган. Ушбу минтақаларда сув сатҳи ўтган асрнинг 50-йилларига қараганда икки баробар юқори экани, шу боис йирик тўфонларнинг йил сайин такрорланиш хавфи юқориликча қолаётгани мутахассисларни жиддий хавотирга солмоқда.

«ТАРЖИМОН КЎЗЙОНАК» ЯРАТИЛДИ

«Google» компанияси томонидан «ақлли кўзойнак»ларнинг яратилиши бу борада янги кашфиётларнинг дунё юзини қуришига туртки бўлди, десак муболаға қилмаймиз. Япониялик бир гуруҳ муҳандислар «ақлли кўзойнак»ларга матиларни таржима қилиш вазифасини ҳам юклашди.

Токиода ўтказилган «Ceatec — 2013» электрон маҳсулотлар кўргазмасида намоиш этилган кўзойнак «Smart Glasses» номини олди. Уни «NTT DoCoMo» маҳаллий алоқа оператори муҳандислари ва «Vuzix» компанияси мутахассислари ҳамкорликда яратилди.

Мазкур кўзойнак оддий бўлиши билан бирга, одатий кўзойнаклардан кескин фарқ қилади. Унинг имкониятлари амалиётда бир неча бор муваффақиятли синаб кўрилди. Ихтиро муаллифлари бу борада ўз изланишларини давом эттириб, унинг имкониятларини янада оширишни мақсад қилишган. Улар томонидан яратилган кўзойнакнинг афзаллиги шундаки, у матини бошқа бир чет тилидан таржима қила олади.

Ақлли кўзойнак биринчи навбатда берилган сўзни таржима қилиб, фойдаланувчига тушунарли тарзда кўрсатади. Янгича гаджетнинг ишлаш принципи ҳам оддий. Кўзойнакнинг ичига ўрнатилган камера ёрдамида чет тилидаги сўз ёки ҳабардан нусха олиниб, белгиланган вақт мобайнида махсус дастурий таъминот ёрдамида таржима амалга оширилади. Маълумот эса кўзойнак линзаларида акс этади. Бунда ўзига хос дисплей асосий ишни бажаради.

Айни пайтда «Smart glasses» кўзойнаги хитой, япон, инглиз ва корейс тилларидан фойдаланувчиларга ёрдам беради. Аммо уни янада мукамаллаштириш устида қизғин изланишлар олиб борилапти.

Кўзойнак 2020 йили Токиода ўтказиладиган ёзги олимпиада ўйинлари арафасида сотувга чиқарилиши режалаштирилган.

КАЙФИЯТНИ КЎТАРУВЧИ «ДОРИ»

Европанинг етакчи оммавий ахборот воситаларида Лондон тадқиқотлар институти ходимлари томонидан музқаймоқ руҳий сиқилишга қарши курашиб, инсон кайфиятини кўтарувчи дори воситаси экани расман эълон қилинди. Таъриба аввалида кўнглилар музқаймоқ истеъмол қилишди. Сўнгра олимлар магнит-резонанс томографияси ёрдамида иштирокчиларнинг бош миёсини таҳлил қилдилар.

Тадқиқотлар якунида маълум бўлдики, музқаймоқ миянинг хурсандчиликларга жавобгар қисмига таъсир кўрсатиб, уни фаоллаштирган. Тадқиқотчиларнинг таъкидлашича, музқаймоқдан бир қошиқ истеъмол қилишнинг ўзиёқ мияга ижобий таъсир кўрсатиб, кайфиятни кўтара олади.

Таъкидлаш керакки, бундан бироз илгари Оригона институти (АҚШ) олимлари Кайл Бергер ва Эрик Стайс бу каби махсулотлар кишида кучли боғлиқлиқни пайдо қилиб, организмда унга бўлган талабни кескин ошириб юбориши ҳақидаги фикрни илгари сурган эди.

Олимжон ЖУМАОБОВ тайёрлади.

JUMLADA JAHON

500 нафарга яқин тунислик ноқуний муҳожирлар кетаётган кема Италиянинг Лампедуза ороллари яқинида сувга гарқ бўлиши оқибатида 133 киши ҳалок бўлган, 155 кишининг ҳаёти қутқариб қолинган, 200 киши эса бедарак йўқолган, ҳодиса жойида қидирув-қутқарув ишлари давом этмоқда.

«Times of India» нашрининг хабар беришича, Ҳиндистоннинг Ассам штатидаги Губахати шаҳридан 150 километр узоқликда рўй берган юк машинаси ва маҳаллий ғишт заводида тегишли йўловчи автобуси иштирокидаги йўл-транспорт ҳодисаси оқибатида 28 киши, жумладан, 13 бола ҳаётдан кўз юмган, 20 йўловчи жиддий тан жароҳати олган.

Хитой метеорологлари 5 октябрь куни мамлакат шарқдаги Фуцзянь провинцияси ҳудудида етиб келиши кутилаётган, жорий мавсумда йигирма иккинчи бор содир бўлаётган «Фитоу» тўфонидан аҳолини огоҳлантириб, табиий офат вақтида тўқчилар баландлиги 7-9 метргача қўтарилиши мумкинлигини маълум қилди.

Таиландда 17 сентябрдан буён давом этаётган ёнғинарчиликлар туфайли рўй бераётган, яқин кунларда янада кучайиши кутилаётган кучли сув тошқинлари оқибатида ҳалок бўлганлар сони 30 нафарга етди, қишлоқликдаги 76 провинциянинг 36тасида табиий офатдан 15 мингга яқин бино зарар кўрган, ҳодисадан 3 миллионга яқин аҳоли азият чекамқда.

«Associated Press» ахборот агентлиги маълумотларига кўра, Нигерияда «Боко харам» жангари гуруҳи аъзолари томонидан тунда мамлакатнинг Йобе провинциясидаги қишлоқ ҳўжалиги университети ётоқхонасига ҳужум уюштирилиши оқибатида уйқуда бўлган 50 нафарга яқин талаба ҳалок бўлган, ўнга яқини жароҳатланган.

АҚШнинг Калифорния штатидаги Санта-Моника аэропортида «Morley Builders» қурилиш компанияси ижрочи директори Марк Бенжамин бошқарувидаги «Сессна» деб номланган кичик самолётнинг ҳалокатга учраб, ёниб кетиши туфайли тўрт киши ҳаётдан кўз юмган, ҳодиса сабаблари ва ҳалок бўлганларнинг шахси аниқланмоқда.

Мирзо Улғубек номидаги Ўзбекистон Миллий университети маъмурияти ва касаба уюшма қўмитаси жамоаси «Ички назорат ва мониторинг» бўлими бошлиғи

Умурзоқ МИРЗАЕВнинг вафоти муносабати билан оила аъзолари ва яқинларига таъзия билдиради.

Таълим, фан ва маданият ходимлари касаба уюшмаси Миробод туман Кенгаши ва 110-мактаб жамоаси мактабнинг математика фани ўқитувчиси

Мавжуда СЕРГИБАЕВанинг вафоти муносабати билан оила аъзолари ва яқинларига ҳамдардлик билдиради.

ХОТИРЖАМЛИК ЎЗ ҚЎЛИМИЗДА

Ёнғин хавфсизлиги қоидалари бузилишининг олдини олиш бугунги куннинг долзарб вазифаларидан бири. Инсон ҳаёти нечоғлиқ қадрли экани барчамизга аён.

Афсуски, ёнғин ҳудуд, маҳалла, чегара танламайди. Озгина бепарволик, лоқайдлик, эътиборсизлик бор жойда буй кўрсатади. Электр симларининг қисқа туташуви, ўчмаган сигарета қолдиғи, қаровсиз қолган болалар шўхлиги, телевизорни, дазмолни ўчирмаслик ва бошқа сабаблар юз бераётган ёнғинларнинг асосий сабабларидир. Бундай эътиборсизлик эса кўплаб кўнгилсиз

ҳолатларга олиб келишига кўп гувоҳ бўлганимиз.

Ёнғин хавфсизлигини таъминлаш фақат ёнғин хавфсизлиги хизмати ходимларининг эмас, балки ҳар биримизнинг вазифамиздир. Бунинг учун эса, ҳар бир киши ўз масъулиятини чуқур англаши ва ёнғин хавфсизлиги қоидаларига риоя этиши зарур.

Ишдан чиққан розеткани ўз вақтида алмаштириш, иложи борида уларни болалар қўли етмайдиган жойга ўрнатиш, носоз электр мослама ёки маиший техникадан фойдаланмаслик, тез ёнадиган матери-

алларни иситиш қурилмаларидан узоқроқ сақлаш каби ёнғин хавфсизлиги қоидаларига риоя этилса, кўплаб фалокатларнинг олди олинади.

Такрор бўлса ҳам айтишга тўғри келади, ота-оналар фарзандларини ёнғинга олиб келувчи ҳар қандай воситалардан сақлаш учун уларга ёнғин хавфсизлиги қоидаларини ўргатиб боришса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Д.МИРЗАЕВ,
20-ХҲҚ инспектори,
кичик сержант

Энг муҳим таркибий қисм

Овқат организмга зарур бўлган асосий озиқ моддалар — оқсил, ёғ, углевод, шунингдек, витамин, минерал туз, сув ва бошқаларнинг табиий манбаидир.

Оқсил аминокислоталардан ташкил топган юқори молекулали органик модда бўлиб, овқат рақционининг энг муҳим таркибий қисмидир. Оқсил етарли миқдорда бўлса, организм меъёрида ўсади ва ривожланади. У ҳужайра ва тўқималарнинг тикланиш жараёнига таъминлайди. Айни пайтда фермент, гормон, иммун танача ҳосил қиладиган модда ҳамдир. Овқат рақционидида оқсил олий нерв фаолиятга таъсир этади. Айниқса, кўп энергия сарф қилинганда, углевод ва ёғ етиш-

маганда, оқсил организмдаги энергия балансида иштирок этади. Шундай қилиб, оқсил иштирокида энг муҳим ҳаётий жараён рўй беради.

Гўшт, балик, сут оқсил манбаи ҳисобланади. Овқат рақционини тузишда кун мобайнида талаб этиладиган бу модданинг умумий миқдоридан 70 фоизи ҳайвон оқсими бўлишига эътибор қаратиш керак. Бу модданинг жуда камайиб кетиши оқсил етишмаслигига олиб келади. Бунинг натижасида организмнинг ўзидаги оқсил емири-ла бошлайди, ички секреция безлари, нерв системасининг функцияси ўзгаради, организмнинг иммунологик реактивлиги пасаяди.

Salomatlik saboblari

Витамин ҳам зарур

Витамин — организмга кам миқдорда зарур бўлган унинг нормал физиологик функциясини таъминлаб турадиган органик бирикмадир. У фермент системалар таркибига киради. Масалан, В₁ витамини углевод алмашинуви таъминлаб берадиган ферментлар тизимига киради, В₂ витамини тўқималардаги нафас ферментларида бўлади.

Организмда витамин етарли миқдорда бўлмаса, гиповитаминоз касаллиги келиб чиқади. Бу ҳолатда организмнинг қаршилиқ кўрсатиш лаёқати, меҳнат қобилияти пасаяди. Овқат таркибида витамин бўлмаса, авитаминоз касаллиги келиб чиқади. Витамин сувда ва ёғда эрийдиган гуруҳларга бўлинади. Сувда эрийдиган витаминларга С, В₁, В₂, РР ва бошқалар, ёғда эрийдиганларига эса А, Д, Е, К киради.

ОВҚАТ РАЦИОНИ

ёхуд асосий озиқ моддалар ва микроэлементларни меъёрида истеъмол қилиш хусусида

Ёғларнинг организмдаги роли қандай?

Ёғлар улкан энергия манбаи бўлиб, жуда кўп иссиқлик ҳосил қилиш имконини беради. Бир грамм ёғ парчаланганда оқсил ва углеводларга қараганда 2,2 марта кўп энергия беради. Ҳужайра ва тўқиманинг таркибий қисми бўлгани

боис ёғ инсон организмда катта аҳамиятга эга.

Ёғ биологик ҳоссаи нуқтаи назаридан тўла қимматли ва тўла қимматли бўлмаган турларга бўлинади. Паст ҳароратда эрийдиган ва таркибида А ва D витаминлари бўлган ёғлар

Ўсимлик мойи паст ҳароратда эриша ҳам, таркибида А ва D витаминлари учрамайди. Кундалик овқат рақционидида ҳайвон ёғи умумий ёғ миқдорининг 70—80 фоизини ташкил этиши керак.

тўла қимматли ёғларга киради. Булар асосан ҳайвон ёғи, сут ва сут маҳсулотларида бўлади.

Минерал тузларнинг меъёрий миқдорини биласизми?

Минерал тузлар ҳужайра оқсими таркибига киради ва уларга тирик протоплазмалар ҳоссаини беради (фосфор, олтингургурт), тўқималарда осмотик босимни келтириб даражада сақлаб туради (N, NO). Кальций ва фосфор суяк ва тишлар таркибида бўлиб, уларга зарурий пишиқлик ва қаттиқлик бағишлайди. Организм учун мис (ферментлар таркибига киради), кобальт (В₁₂ витамини таркибига киради), йод,

фтор ва бошқа кўпгина микроэлементлар зарур.

Кальцийнинг абсолют миқдоригина эмас, балки бошқа тузлар (айниқса фосфор) билан тўғри нисбатда бўлиши ҳам муҳим аҳамиятга эгаллиг аниқланган. Кальций билан фосфорнинг энг мақбул нисбати 1:1,5 ёки 1:2 ҳисобланади. Сут ва сут маҳсулотлари, қарамда кальций билан фосфор худди ана шундай нисбатда экани исботланган.

Асосий минерал тузларга бўлган кунлик эҳтиёж (миллиграмм ҳисобида)

Ёши	Кальций	Фосфор	Темир
1 ёшдан 11 ёшгача бўлган болалар	1000	1500	15
11 ёшдан 18 ёшгача бўлган ўсмирлар	1000	1500—2000	15

Углеводлар ҳақида билиб қўйинг

Углевод бир қатор функцияларни бажаради: жигарда гликогенни бир меъёрга сақлаб туради ва унинг захирасини тўлдириб боради, қондаги қанд миқдорини тартибга солади, ҳужайралар таркибига кириб, уларнинг тузилишида иштирок этади. Углевод организмда оқсил ва ёғ алмашинувини тартибга солишда муҳим роль ўйнайди. Углевод организмда етарли миқдорда

бўлиб, яхши ўзлаштирилаётган бўлса, оқсил ва ёғ кам сарф бўлади. Углеводларнинг сингиши ачиш жараёни билан биргаликда кечеди. Бу жараёни ичкада чирувчи бактериялар ривожланишига қарши таъсир этадиган маълум микрофлоралар сақлаб туради.

Ўсимлик маҳсулотлари (ун ва ун маҳсулотлари, ёрма, сабзавот ва мевалар) углеводнинг асосий манба-

идир. Организм қабул қиладиган углеводлар умумий миқдорининг 20 фоизи (кунига 60—100 г) қанд ҳолида бўлиши керак.

Организмда бир грамм углевод парчаланганда 4,1 калория ажралиб чиқади.

Организм учун сув ва ҳаводек зарур озиқ моддалар аҳамияти ва ролини кўрсатиб бериб, бу борада сизнинг тушунчангизни кенгайтирган бўлсак, мақсадимизга эриша оламиз. Ўз саломатлиги ҳақида қайғурган инсон овқатланиш рақционига риоя қилади, бошқаларни ҳам шунга ундайди.

Шухрат АВЛАКУЛОВ,
тадқиқотчи

С витамини (аскорбин кислота) организмнинг юқумли касалликларга қаршилигини, юқори ва паст ҳарорат ҳамда босимга бардошини оширади. Жараҳатланган ва куйган ҳолларда регенератив процессга имкон туғдириб, оксидланиш — қайтарилиш жараёнида иштирок этади.

Сабзавот ва мевалар таркиби С витаминига бой. Айниқса, қора қорағат, наъматак, помидор, кўк пиёз, цитрус ўсимликларида бу витамин миқдори кўпроқ. Қиш ойларида картошка, тузланган қарам, кўк пиёз С витаминининг асосий манбаига айланади.

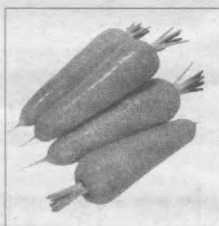
Сабзавотларни қайнаб турган сувга солиш, қопқоғи ёпиқ идишларда пишириш лозим. Уларни жуда пишириб юбориш, иссиқ плита устида узоқ сақлаш, қайта иситиш, тозаланганларни сувда сақлаш тавсия этилмайди.

С витамини ишқорий муҳитда ва сабзавот ҳамда мевалар (цитрус ўсимликларидан ташқари) узоқ сақланганда тез парчаланиб кетади. Шунинг учун баҳорда тайёр овқатларни, уларга аскорбин кислота қўйиш йўли билан витаминлаштириш тавсия этилади (шўрва ва компотлар).

В витамини турли бошоқли ўсимликлар қобиғи ва мағзида, дуккакли ўсимликлар, нўхат, ёнғоқ, жигар, хамиртуруш, туҳум сариғида кўпроқ учрайди. У С витаминига қараганда анча барқарор ва овқат пишираётганда кам парчаланади.

А витамини ёғда эрийдиган гуруҳга мансуб бўлиб, фақат ҳайвон маҳсулотлари (балик мойи, ёғ, пишлоқ)да бўлади. Ўсимлик маҳсулотларида А провитадини кўпроқ, ўрик, сабзилар эса каротин манбаи ҳисобланади. А витамини бутун организмга ижобий таъсир этиб, ўсинга имкон беради. У етишмаса, бемор қош қорайган пайтда атрофни яхши кўра олмайдиган бўлиб қолади, скелет нормал ривожланмайди, гиперкератоз кузатилади.

Д витамини ҳам ёғларда эриш хусусиятига эга. У балик мойи, жигар ва туҳум сариғида керагича топилади. Ўсимлик ва хамиртуруш ультрабионафша нур таъсирида D витаминига айланади. Организмда витамин етишмаса, кальций ва фосфор алмашинуви бузилади. Туз алмашинувининг бузилиши болаларни рахитга, катта ёшдагиларни эса остеомаляция ва остеопороз (суяк мўртлашуви) касаллигига дучор этади.

САМАРҚАНДДА ОСИЁ ЧЕМПИОНАТИ

Самарқанд эшак эшиш каналида байдарка ва каноэда эшак эшиш бўйича ўтказилган XV Осиё чемпионати ўз низоига етди.

Йигирмадан ортик мамлакат спортчилари тўрт кун мобайнида ўзаро бахslashанг мусобақада голиблик учун жиддий кураш борди. Олтин медаллар учун асосан мезбон юрт вакиллари ҳамда Қозоғистон, Эрондан келган спортчилар даъвогарлик қилди.

Мусобақада 15тадан олтин, кумуш ва бронза медални қўлга киритган юрtdoshларимиз биринчи ўринни эгаллади. Умумжамоа ҳисобидаги 2-ўрин эса қозогистонликларга, кучли ушликни яқунлаш Эрон терма жамоасига насиб етди.

— Ушбу нуфузли мусобақага мамлакатингизда чиндан ҳам жиддий ҳозирлик қўрилганига ғувоҳ бўлдим, — деди Осиё байдарка ва каноэ федерацияси президенти Шокен Нарита. — Айниқса, мусобақа ўтган спорт мажмуасидаги замонавий шароитлар алоҳида эътирофга лойиқ. Ўзбекистонда спортга қаратилган эътибордан ҳайратландим. Спортчиларингизнинг бугунги улкан ютуғи бежиз эмаслигига амин бўлдим.

Таъкидлаш жоизки, терма жамоамизнинг нуфузли мусобақадаги

муваффақиятларига Вадим Меньков, Алексей Мочалов, Серик Мирбеков, Темура Хайдаров, Темура Мамарозиков ва бошқа бир қатор иқтидорли спортчилар муносиб ҳисса қўшди.

Шуни ҳам айтиш керакки, XV Осиё чемпионати доирасида ногирон-ампутантлар ўртасида ҳам бахslash ташкил этилди. Байдаркада 200 метрлик масофага яккалик бахslashарида сузишга киришган имконияти чекланган спортчилар LTA ва TA таснифидаги совринлар учун ўзаро мусобақалашди. Эътиборлиси, TA таснифидаги олтин медални ўзбекистонлик байдаркачи Кестан Осман қўлга киритишга муваффақ бўлди.

— Мазкур спорт тури билан шуғуллана бош-

лаганимга бор-йўғи уч ой бўлди, — деди Кестан Осман. — Аввал футбол билан жиддий шуғулланганман. Аммо сув спортининг ушбу тури мени ўзига ром этди ва унда ўз имкониятларимни синаб кўришга қарор қилдим. Эндиликда байдаркада эшак эшиш борасида маҳоратимни ошироқчиман.

Эслаб ўтамиз, Самарқанд яна бир нуфузли қўтга киричилиги мезбонлик қилиши режалаштирилган. Аниқроғи, жорий йилнинг 13—17 октябрь кунлари Самарқанд эшак эшиш мактабида академик эшак эшиш бўйича ҳам навбатдаги Осиё чемпионати бўлиб ўтади.

Ҳақим ЖўРАЕВ,
«Ma'rifat» мухбири

ФИДЕ ГРАН-ПРИСИ ЯКУНЛАНДИ

Пойтахтимиздаги Тасвирий санъат галереясида Халқаро шахмат федерацияси, Ўзбекистон шахмат федерацияси ҳамда «Ўзбекистон маданияти ва санъати форуми» жамғармаси ҳамкорлигида ташкил этилган хотин-қизлар ўртасидаги ФИДЕ Гран-присининг учинчи босқич бахslashари якунига етди.

Юқори даражада ташкиллантирилган ФИДЕ Гран-при мусобақаси шиддатли бахslashарга бой бўлди. Дунёнинг кучли 12 шахматчиси иштирок этган бахslashарда жами 66 ўйин бўлиб, уларнинг 24 тасидагина томонлар муроса йўлини танлашди. Бу мусобақага бўлган қизиқишни янада оширди.

ФИДЕ Гран-при мусобақаларида илк бор иштирок этган ҳамюртимиз, Осиё чемпионати ва Осиё ўйинлари кумуш медали совриндори, халқаро гроссмейстер Нафиса Мўминова ҳам бахslashарда шижоат билан қатнашиб, рақибалари қозогистонлик

Гулисхон Накбоева ва хитойлик Цзю Веньцзюни мағлубиятга учратди, яна 2та бахslashда (арманистонлик Элина Даниэляна ва украиналик Катерина Лагно) билан дуранг ўйнаб 3 очко йиғишга муваффақ бўлди.

Мусобақада ҳиндистонлик Ҳамли Конеру 8 очко тўплаб биринчи ўринни эгаллади, 7 очко билан грузиялик Бела Хотенашвили иккинчи ўринни, шунча очко жамғарган бўлса-да, ундан қўшимча кўрсаткичларга кўра ортда қолган украиналик Катерина Лагно эса учинчи ўринни қўлга киритди.

ФИДЕ Гран-присининг

Суратда мусобақа голибаси ҳиндистонлик Ҳамли Конеру

тўртинчи босқичи 2014 йилнинг 2—16 май кунлари Россиянинг Хант-Мансийск шаҳрида бўлиб ўтади.

Ш.НАМОЗОВ

СОҒЛОМ КЕЛАЖАК АСОСИ

Самарқанд шаҳридаги «Ёшлик» маданият ва истироҳат боғида «Миллий қадриятларимиз — бекиёс бойлигимиз» шиори остида халқ ўйинлари ва миллий спорт турлари фестивали бўлиб ўтди.

«Обод турмуш йили» давлат дастури ижросини таъминлаш мақсадида вилоят маданият ва спорт ишлари бошқармаси, Ўрта махсус, касб-хунарт таълими бошқармаси, «Маҳалла» жамоат фонди вилоят бўлими, «Камолот» ЁИХ вилоят кенгаши ҳамда «Соғлом авлод учун»

хайрия жамғармаси вилоят бўлими ҳамкорлигида ташкил этилган фестиваль ёшларнинг ҳар томонлама баркамол

Festival

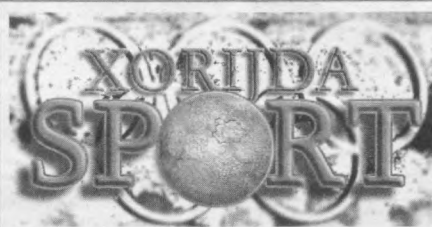
бўлиб вояга етишларига қаратилганлиги билан аҳамиятлидир.

Иштирокчилар кураш, арқон тортиш, тош кўтариш, «Оқ теракми, кўк теракми» каби бир-биридан қизиқарли халқ ўйинлари бўйича мусобақалашди.

— Бугунги фестивал менда илиқ таассурот қолдирди, — дейди Самарқанд олимпия заҳиралари коллежи ўқувчиси Шукур Жўрақулов. — Ўзим кураш билан шуғулланаман. Бундай фестивалларнинг мунтазам ўтказилиши ҳар томонлама фойдали.

Халқимизнинг миллий қадриятлари, анъаналарини жамлаган фестивал минглаб ёшларни ўзида бирлаштирди. Голиб ва совриндорлар эсдалик совғалари билан тақдирланди.

МУХБИРИМИЗ

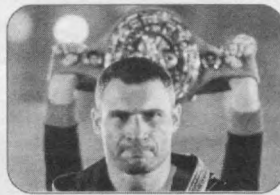

БУГУН: ШОВ-ШУВЛИ ЖАНГ

Бокс бўйича WBA таснифида биринчи ўрта вазн тоифасидаги суперчемпионлик камари учун кечган жангда америкалик спортчи Флойд Мэйуэзер мексикалик ҳамкасби Сауля Альваресга қарши рингга чиқиб, ўз унвонини ҳимоя қилди.

Мэйуэзер рақибини бир неча бор мушкул аҳволга тушириб қўйган бўлса-да, жангнинг муддатида олддин яқунлашга эришолмади. Шу тариқа голиб номини ҳакамлар аниқлади: 116—112, 117—111, 114—114. Учинчи реферининг дуранг натижа кўрсатгани Флойднинг камарни ўзида сақлаб қолишига монелик қилолмади.

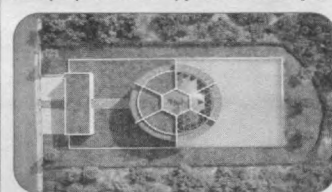
Табиийки, кўплаб бокс ишқибозлари Александр Поветкин ва Владимир Кличко ўртасида бугун ўтказиладиган мушталашуни интиқлик билан кутишмоқда. Москвадаги «Олимпия» спорт мажмуасида ўтказиладиган бахslashда бир йўла WBA, IBF ва WBO камарларининг янги соҳибини билиб олишимиз мумкин.

МЕССИ «СТАДИОН»ДА ЯШАЙДИ

Футбол бўйича Аргентина терма жамоаси ва «Барселона» клуби ҳужумчиси Лионель Месси айни вақтда ўзи яшайдиган Каталонияда янги ҳовли уйини стадион шаклида барпо этмоқчи.

Тўрт қарра дунёнинг энг яхши футболчиси деб эътироф этилган футболчининг уйи испаниялик

Наоми Кэмпбелл ҳамда бошқа усталар иштирок этмоқда.

Бу ҳовлидан гараж дарвозаси орқали ташқарига чиқилади. Юқорида қаралганда, Мессининг сеvimли рақами — «10» намоён бўлади. Ҳовлининг умумий майдони 1300 квадрат метрни эгаллайди. Бу орқали Месси ўзини доим футбол майдонидаман, деб ҳис қилса, ажабмас.

ЕЛЕНА РАҚИБИНИ КУТМОҚДА

Теннис бўйича Пекин шаҳрида давом этаётган WTA таснифидаги нуфузли халқаро турнир ўзининг қизгин палласига кириб бормоқда. Чехиялик Петра Квитова италиялик Сара Эррани билан куч синашди.

2 соату 27 дақиқа давом этган бахslashда 6:4, 6:7(3), 6:3 ҳисоби қайд этилди ва унда Квитованиннг қўли баланд келди. Энди у ярим финал йўлланмаси учун хитойлик Ли Нага қарши кортга чиқади.

Шунингдек, даниялик Каролин Вознякки америкалик Слоан Стивенснни енгиб, чорак финалга чиқди. Унинг навбатдаги рақибаси — Серена Уильямс.

Сербиялик Елена Янкович эса ярим финал йўлланмасини қўлга киритиб улгурди. Чехиялик Люси Шафаржовани енгган Елена энди финал йўлланмаси учун Ли На ва Петра Квитова ўртасидаги қарама-қаршилик голибига қарши кортга чиқади.

МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАР – БЕБАҲО БОЙЛИГИМИЗ

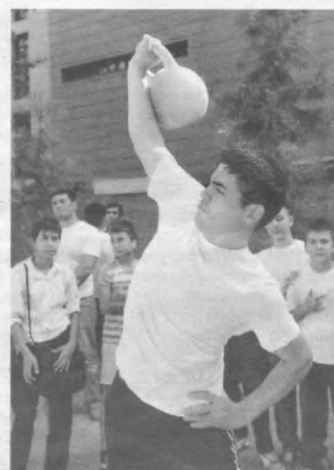

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий боғида “Миллий қадриятларимиз – бекиёс бойлигимиз!” шиори остида миллий спорт турлари ва халқ ўйинлари фестивали бўлиб ўтди.

«Обод турмуш йили» Давлат дастури доирасида Тошкент шаҳар ҳокимлиги, шаҳар хотин-қизлар қўмитаси, маданият ва спорт ишлари, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, ички ишлар бошқармалари ҳамкорлигида ташкил этилган мазкур фестивалда умумтаълим мактаблари, касб-ҳунар коллежлари, академик лицейларнинг ўқувчилари иштирок этди.

2013-yil — Obod turmush yili

«Обод турмуш йили» давлат дастури асосида болалар ва хотин-қизларни оммавий спортга кенг жалб этишга оид ишлар кўлами янада кенгайди.

Бир қатор вазирлик ва идоралар, жамоат ташкилотлари ҳамкорлигида маҳаллалар, таълим даргоҳлари, корхоналарда оммавий спорт мусобақалари, соғломлаштириш акциялари, ижтимоий лойиҳалар муваффақиятли ўтказилмоқда. Дастурда белгиланган вазифалар ижросини таъминлаш юзасидан ташкил этилган «Миллий қадриятларимиз — бекиёс бойлигимиз!» шиори остида миллий спорт турлари ва халқ ўйинлари фестивалининг ўтказилишидан кўзланган асосий мақсад халқимиз, айниқса, ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини тарғиб этиш, уларни миллий қадриятларимизга содиқлик руҳида тарбиялаш, ҳаёт тарзими, маънавий-ахлоқий қарашларимизга бегона хатарли таъсирлардан ишончли тарзда ҳимоя қилишдан иборатдир.

Сўлим боғдаги хиёбон ва махсус майдончаларда талаба-ёшлар, мактаб ўқувчиларидан иборат жамоалар арқон тортиш, тош кўтариш, кураш, «Оқтеракми, кўктерак» сингари миллий ўйинлар бўйича ўзаро мусобақалашди.

Тадбирда мусобақаларда фаол иштирок этган жамоаларга диплом ва совғалар топширилди.

Суратларда: фестивалдан лавҳа.

Сарвар ЎРМОНОВ (ЎЗА) олган суратлар.

Ma'rifat

ТА'СИС ЕТУВЧИЛАР:

O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi, O'zbekiston Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, O'zbekiston Ta'lim, fan va madaniyat xodimlari kasaba uyushmasi Markaziy Kengashi.

Bosh muharrir:
Abdusamat RAHIMOV

Tahrir hay'ati: Jumanazar BEK-NAZAROV, Baxtiyor DONIYOROV, Farrux JABBOROV (bosh muharrirning birinchi o'rinbosari), Husan NISHONOV (bosh muharrir o'rinbosari), Farhod RIZAYEV, Nurlan USMONOV (bosh muharrir o'rinbosari, "Учитель Узбекистана"), Mirzakarim XUDDIYEV, Baxtiyor YOQUBOV (mas'ul kotib), Aleksey CHUKARIN (mas'ul kotib, "Учитель Узбекистана"), Sa'dulla HAKIMOV.

Gazeta
O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida № 0067 raqam bilan ro'yxatga olingan.

ISSN 2010-6416

9 772010 641009

INDEKS: 149, 150. Г-1018
Tiraji 37608.
Hajmi 4 bosma taboq. Ofset usulida bosilgan, qog'oz bichimi A-3.

«Ma'rifat»dan materiallarni ko'chirib berish tahririyat ruxsati bilan amalga oshirilishi shart. Tahririyatga kelgan qo'yilmalar taqdir qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Reklama materiallari uchun tahririyat javobgar emas.

MANZILIMIZ: 100083, Toshkent,
Matbuotchilar ko'chasi, 32.

Web-site: www.marifat.uz

TELEFONLAR: mas'ul kotib—233-99-15, umumiy o'rta va maktabgacha ta'lim yangiliklari bo'limi — 233-53-14, fan, oliy va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi yangiliklari bo'limi — 233-56-45, adabiyot, madaniyat, kasaba uyushmalari hayoti yangiliklari bo'limi — 233-54-49, ma'naviyat va maktabdan tashqari ta'lim yangiliklari bo'limi — 233-54-63, siyosat, xalqaro hayot va sport yangiliklari bo'limi — 233-76-40, reklama va marketing bo'limi — 233-42-92(faks), 236-54-17.

Bahosi sotuvda

erkin narxda

Dizaynerlar:

Liliya BINASHEVA,

Malohat TOSHOVA.

Navbachi muharrir:

Hanza ABDULLAYEV.

Navbachi:

Bobomurod XUDOYBERDIYEV.

«Sharq» nashriyot-matbaa

aksionerlik kompaniyasi

bosmaxonasi.

Korxona manzili:

«Buyuk Turon» ko'chasi, 41-uy

ЎЗА якуни — 20.40

Topshirildi — 21.20